

Dindarlık Eğiliminin Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile İlişkisi

The Relationship between the Tendencies of Religiosity and Dark Triad
Personality Traits

Nesibe ASLAN AKIN

Arş. Gör. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Anabilim Dalı

Research Assistant, Kahramanmaras Sutcu Imam University, Faculty
of Theology, Department of Psychology of Religion,

Kahramanmaras/ Turkey

naakin@ksu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9567-7636

Saffet KARTOPU

Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din
Psikolojisi Anabilim Dalı

Prof. Dr., Kahramanmaras Sutcu Imam University, Faculty of Theology,
Department of Psychology of Religion,

Kahramanmaras/ Turkey

saffet333@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0001-6846-0511

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 9 Mayıs / May 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25 Haziran / June 2021

Atıf / Citation: Aslan Akın, Nesibe; Kartopu, Saffet "Dindarlık Eğiliminin Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile İlişkisi/The Relationship Between the Tendencies of Religiosity and Dark Triad Personality Traits" *Gıfad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*: 10/20 (Temmuz/July 2021/2): 477-531

İntihal: Bu makale, özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad>

Mail: ilahiyyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz*

Bu çalışmanın konusu dindarlık eğiliminin karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik özellikleri ile ilişkisidir. Dindarlık eğilimine göre karanlık üçlü kişilik düzeyinde farklılaşma olup olmadığı temel problemimizi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerinde ikamet eden ve aktif olarak iş hayatında bulunan yetişkin bireylerden tesadüfi yöntemle belirlenen örneklem grubunun dindarlık eğilimi ortaya konulmuş ve karanlık üçlü kişilik özellikleri ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada, Frekans ve Chi-Square testleri kullanılmış olup, verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır. Saha araştırması Aralık 2019- Mart 2020’de gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bağımsız değişkenlerden cinsiyet, medeni durum, öznel dindarlık algısı, namaz kılma ve oruç tutma durumu açısından karanlık üçlü seviyesine göre farklılaşma tespit edilmiştir. Örneklemin cinsiyet ve karanlık üçlü kişilik düzeyinde kadınlara nazaran erkekler daha yüksek puan almıştır. Medeni duruma göre örneklemini oluşturan evliler bekârlardan daha düşük düzeyde karanlık üçlü puanlarına sahiptirler. Öznel dindarlık algısına göre örneklemin karanlık üçlü puanlarına bakıldığında öznel dindarlık algısı yüksek olanların karanlık üçlü puanları diğer katılımcılardan düşük bulunmuştur. Günlük namaz ibadetini yerine getirme durumuna bakıldığında karanlık üçlü puanları günlük namaz ibadetini yerine getiren bireylerde yerine getirmeyenlere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ramazan orucunu tutma durumuna göre örneklemin karanlık üçlü puanlarına bakıldığında Ramazan orucunu tutan bireylerin karanlık üçlü puanlarının tutmayanlara göre daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dindarlık Eğilimi, Karanlık Üçlü, Narsist Kişilik, Makyavelist Kişilik, Psikopatik Kişilik.

Abstract

The subject of this study is correlation of the tendencies of religiosity with The Dark Triad Personality Traits (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). Our main problem consists of that whether to be any differences in dark triad level according to the tendencies of religiosity. In this context, the tendencies of religiosity of the sample group, which was randomly determined among adult individuals residing in Yesilyurt and Battalgazi districts of Malatya

* Bu çalışma Prof. Dr. Saffet KARTOPU danışmanlığında Nesibe ASLAN AKIN tarafından hazırlanan ‘Dindarlık Eğiliminin Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri İle İlişkisi, 2021’ isimli Yüksek lisans tezi verilerinden üretilmiştir. / This article is extracted from qualitative data of my master’s thesis dissertation entitled ‘Dindarlık Eğiliminin Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri İle İlişkisi, 2021’, under supervision of Prof. Dr. Saffet KARTOPU.

province and actively engaged in business life, was presented and its relationship with Dark Triad Personality Traits was investigated. Frequency and Chi-Square tests were used in the study, and SPSS statistical package program was used to evaluate the data and to find the calculated values. Field research was carried out in December 2019- March 2020. According to the results of the study, a differentiation was determined according to the Dark Triad level in terms of gender, marital status, subjective perception religiosity, prayer and fasting status. In the gender and Dark Triad Personality level of the sample, males scored higher than females. According to marital status, the DT scores of married people in the sample were lower than singles. According to subjective perception religiosity, participants who have higher point of subjective perception religiosity higher than other participants who have lower point of subjective perception religiosity. Participants, who perform five time prayer, have higher point than participants who does not perform five time prayers. According to fasting Ramadan, participants who have fasting Ramadan higher point than participants who does not fast during Ramadan.

Keywords: *Psychology of Religion, The Tendencies of Religiosity, Dark Triad, Narcissist Personality, Machiavelist Personality, Psychopathic Personality.*

Extended Summary

The subject of this study is correlation of the tendencies of religiosity with Dark Triad Personality Traits (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). Our main problem consists of that whether to be any differences in Dark Triad Traits level according to the tendencies of religiosity. The basic starting point of this study is how the individuals who see themselves as 'religious' organizes their relations and to what extents themselves religious belief shapes his/her personality traits. The literature of Psychology of Religion in Turkey, there is not a study, to the best of our knowledge, focusing on the link between the tendencies of religiosity and DTPT. The present study aims to explore the associations between the tendencies of religiosity and Dark Triad Traits in Turkish population, and extend research in our country. So, with this research we aimed to fulfill the gap relationship between the tendencies of religiosity and DTPT. In this research the word of religious person is refers to an individual who believes in God makes an effort to obey the orders and prohibitions of the religion, and tries to show the existence of religion in his/her life and behaviours. The basic question in this study is to what extent individuals who claim to have a religious tendency are affected by the dark triad characteristics that point to the evil aspects of personality.

The universe of the research in the survey model is a set of the individuals who live in Yesilyurt and Battalgazi districts of Malatya in Turkey, have a profession and work actively. These participants work in either private or public sectors. The sample group of the research chosen random method. In total, 405 people participated in this study. Among all the participants, 159 of them were women, and 246 of them were men. We collected the data in December 2019-March 2020. Application time of a questionnaire took 10 - 15 minutes on average. Questionnaire forms were filled by face to face interviews. The interviewer didn't help. Because of the fact that the questionnaires were filled one-on-one with the researcher, no erroneous questionnaires were found.

Although the negative sides of personality have been examined for many years, the concept was labeled by Paulhus and Williams in 2002 as Dark Triad Personality. Thus all studies which aimed to discover the components of three traits were conducted last two decades. The Personal Information Questionnaire and The Dirty Dozen Dark Triad Scale were used to collect the data of our cross-sectional study. This scale was developed originally by Jonason and Webster (2010). It was consisted of 12 questions. For each three personalities, 4 questions were asked by using 5- point Likert scale from 1(strongly disagree) to 5 (totally agree). First 4 questions (1-4) measured Machiavellianism, other 4 questions (5-8) measured Psychopathy and last 4 questions (9-12) measured Narcissism. Some items are 'I tend to manipulate others to get my way'; 'I have used deceit or lied to get my way.' 'I tend to exploit others toward my own end.' Cronbach's alpha coefficients were found as .76 for narcissism, .76 for Machiavellianism, and .69 for psychopathy in the current study.

SPSS Statistical Package for the Social Sciences program was utilized in both evaluating the data and obtaining the calculated values. The dark triad point average ($\bar{X}_{k\ddot{u}}$) and standard deviation ($S_{k\ddot{u}}$) of participants were calculated in statistical analysis. Percentage (%), frequency distribution and Chi-Square were utilized when the data were analyzed. In general, its significant statistical data were shown with tables when data were tested. The level of significant data was calculated '.05' when hypotheses were tested.

The first problem of the research was 'Does the dark triad personality level of the sample different in terms of some socio-demographic variables?'. According to this problem, gender, age, marital status and physical appearance, which were effected by socio-demographic variables. As

expected, men scored higher than women who were on the Dark Triad traits. According to the marital status variables, as expected, married scored lower than single were on the Dark Triad traits. Considering the physical appearance satisfaction and the dark triad personality level, a positive or linear relationship was found between them. In other words, the satisfaction level and the Dark Triad level are increasing together.

The second problem of this study was 'Is there a significant difference in the Dark Triad level of the sample in terms of the tendencies of religiosity?'. According to subjective perception religiosity, participants, who had higher point of subjective perception religiosity were higher than other participants who have lower point of subjective perception religiosity. As a result, participants, who perform five times prayer, have higher point than participants who does not perform five times prayers. According to the fasting Ramadan, participants, who are fasting Ramadan, have higher point than participants who does not fast during Ramadan.

According to the result of the survey, there is statistically relation between the tendencies of religiosity and Dark Triad Personality Traits (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). It has been determined that personality scores decrease while the tendencies of religiosity increase.

Giriş

Yeryüzüne gelmiş her birey sahip olduğu niteliklerle, karakteri ve kişiliğiyle¹ bir diğerinden ayrılmaktadır. Her birey Yaratıcı tarafından farklı

¹ Psikologlara 'kişilik nedir?' sorusu yöneltildiğinde bir açıklama yaparlar fakat psikologların bu soruyu yanıtlayacak, üzerinde hem fikir oldukları bir cevapları yoktur. Aslında buradaki sorunun sebebi psikologların insan kişiliğini nasıl tanımlayacakları ve kişilik başlığı altına hangi konuların dahil edileceği meselesidir (Burger, 2006). Kişilik kavramının literatürde oldukça fazla ele alındığı görülmektedir. Freud topografik model adını verdiği sistem içerisinde kişiliği üç kısımda incelemektedir (Freud, 2012). Bunlar bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltıdır. Daha sonra geliştirdiği yapısal modelde bilinçaltını üç temel üzerinden açıklamaktadır. Bunlar id, ego ve süperego kavramlarıdır. Fromm kişiliği 'sosyal etkiler sonucu yaşam tecrübeleriyle oluşur' şeklinde tanımlar (Fromm, 2014). O'na göre kalıcı olan kişilik, bireyin fiziksel yapısı ve mizacını oluşturan kalıtsal yönleri ile sosyal ve kültürel etkilerin tümünün ortak ürünüdür. Eysenck, kişilik ile ilgili dört temel kategorilik bir tipoloji önermiştir (Eysenck, 1981). Bu kategoriler içe dönüklük, dışa dönüklük, nevrotiklik ve normalliktir. Burger, kişiliği 'bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler' olarak tanımlamaktadır (Burger, 2006, 22). Kişiliğe ilişkin araştırmalar sonuçtan ziyade süreç odaklı bir anlama çabası olarak açıklanabilir. Bunun sebebi insanı tam olarak anlamının zorluğundan ve insan hakkındaki bilgilerimizin azlığındandır. Her insan kendine göre biricik ve özeldir. Bu

özelliklerle donatılmıştır. Bu özelliklerden birisi de çok değişik kişilik tiplerinin olmasıdır. Denebilir ki çağlar boyu her yönüyle birbirine tam olarak benzeyen iki insan bulmak imkânsızdır (Kutub, 1977, 321). Tek tek farklı olan bireyleri bir gruplamaya yerleştirebilmemizin sebebi ise onların toplum nazarında baskın olan kişisel özellikleridir. Bu bağlamda bireyleri gruplarken ya da bir genellemeye tabi tutarken onların tek tek özelliklerinden ziyade iyi-kötü, cimri-cömert, kaba-zarif, bencil-diğerkâm, güleç-öfkeli, davranışlarında tutarlı-tutarsız, vb. gibi birçok gruplama yapılabilmektedir. Bu gruplamalar ve kategorilerle toplumdaki bireylere karşı bir tutum benimsenebilmektedir. Kişilik özellikleri bireyin sürekli yaptığı, tekrarlanan ve alışılmış davranışların bütünüdür. Bir davranışın kişilik özelliği olarak tanımlanıp kabul edilebilmesi için uzun süreli tekrarlanan nitelikte olması gerekmektedir. Bu türden olan davranışlar kişinin özellikleri olarak kabul görmektedir.

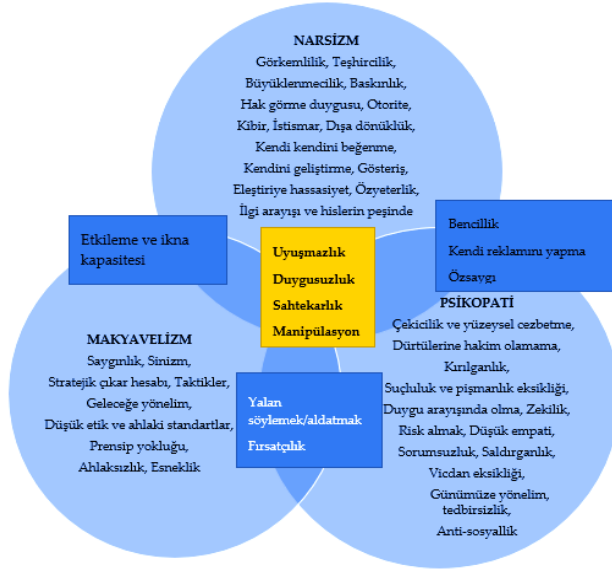
Her birey olumlu kişilik özelliklerine sahip olmadığı gibi tamamen olumsuz özelliklere de sahip değildir zira kişilik özellikleri her zaman normal veya her zaman hastalıklı olarak belirginleşmiş değildir. Bireyin yaşamış olduğu travmatik bir durum onun kişiliğinde onulmaz izler bırakmış, bireyin yaşamını zora sokan patolojik bir bozukluğa sebep olmuş olabilir. Veyahut olumlu kazanımlar elde edilen bir yaşama sahip birey, sağlıklı bir kişiliğe ve yaşama sahip olabilir. Bu noktada bireyin davranışlarına bakılarak kişiliği hakkında yorum yapılabilmektedir. Bu şekilde kişinin olumlu/sağlıklı ve ya hastalıklı kişilik özelliklerine sahip olduğu anlaşılabilir. Kişiliğin olumlu yönünü insan ilişkilerinde sevgi dolu ve yararlı bir yönelim oluştururken karanlık yönünü ise sosyal açıdan negatif ilişkilere sahip olmak oluşturmaktadır (Set, 2020:319). Buradan yola çıkarak bireylerin dışarıdan gözlemlenebilen davranışları ile kişiliklerinin olumlu veya karanlık yönleri anlaşılabilir.

Kişiliğin karanlık üçlüsü narsizm, makyavelizm ve psikopati kavramlarını ve bu özelliklere sahip kişileri anlatmaktadır. Bahsedilen kişilik özelliklerine sahip olan birçok bireyle özellikle eğitim ve iş hayatında karşılaşmak mümkündür. Zira değişen ve gelişen toplum şartları insan hayatını önemli ölçüde etkilemekte ve bireylerin kişilikleri üzerinde olumlu-olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Bu araştırmanın odak noktasını dindarlık eğiliminin karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik özellikleri ile ilişkisi oluşturmaktadır. Bir tarafta din ve dindarlık; diğer

tarafıta kişiliğın karanlık ve kötücül kabul edilen üç yönü yer almaktadır. Bu araştırmadaki asıl soru şudur ki dindarlık eğilimine sahip olduğunu, dini pratikler ve ahlaki ilkelere uygun yaşadığını ifade eden bireyin hayatında karanlık üçlü kişilik özellikleri ne derece etkili olabilmektedir. Bu çalışma özelinde dindar bireyden beklenen tutumlar bilinçli bir şekilde dini pratikleri eda etmesi, dinin ahlaki olarak istediği şekilde kişiliğini geliştirmesi ve bu sayede dinin yerdiği özelliklerden olan karanlık üçlü niteliklerinden uzak yaşayabilmesidir.

1. Kişiliğın Karanlık Üçlüsü

Literatürde narsizm, makyavelizm ve psikopati kavramları karanlık üçlü kişilik özellikleri (Dark Triad Personality Traits) başlığı altında incelenmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde bu üç kavramın kendine has özellikleri dışında ortak özellikler barındırdığı tespit edilmiş ve literatürde karanlık üçlü başlığı altında çalışılmaya başlanmıştır (Paulhus - Williams, 2002, 557; Set, 2020, 319; Doerfler vd., 2021, 1). Paulhus ve Williams tarafından ortaya atılan karanlık üçlü kavramı, kişiliğın karanlık yönlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Paulhus - Williams, 2002; Garcia vd., 2015, 3). Paulhus ve Williams normal popülasyonda yaptıkları çalışmalarda uyumsuzluk ve sorumsuzluk boyutlarında benzerlik gösteren alt klinik narsizm, makyavelizm ve alt klinik psikopati yapılarını kişiliğın karanlık yönünü temsil eden bileşenler olarak ele almaktadır (Özsoy - Ardiç, 2017, 393). Birçok araştırmaya konu olan karanlık üçlü kavramı ile kişiliğın karanlık tarafının betimlendiği ileri sürülmektedir. Çeşitli kökenlerine/orijinlerine rağmen, karanlık üçlüyü oluşturan kişilikler birçok niteliği paylaşmaktadır. Günümüzde (a) makyavelizm ile psikopati, (b) narsizm ile psikopati, ve (c) makyavelizm ile narsizmin birbirleriyle örtüştüğüne dair deneysel kanıtlar vardır (Paulhus - Williams, 2002, 557). Psikopati ve makyavelist kişilik narsizmden ziyade birbiriyle daha fazla özelliği paylaşmaktadır. En düşük ilişki makyavelist kişilik ile narsizm arasında yer almaktadır (Lyons, 2019, 5). Karanlık üçlü kişilik özellikleri ve ortak noktaları şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Temel Karakteristikleri

Kaynak: D'Souza vd., 2019, 126.

Şekil 1'de karanlık üçlü kişilik özelliklerinin temel karakteristikleri gösterilmektedir. Genel anlamda karanlık üçlü ile ilgili paydaşlık 'uyuşmazlık, duygusuzluk, sahtekarlık ve manipülasyon' şeklinde ifade edilebilir. Narsizm ve makyavelizm arasındaki en belirgin ortak yönler 'etkileme ve ikna kapasitesi'; narsizm ve psikopati arasındaki ortak noktalar 'bencillik, kendi reklamını yapma ve özsavğı'; ve makyavelizm ile psikopati arasındaki en bariz ortak noktalar ise 'yalan söylemek/aldatmak ve fırsatçılık' olarak görülmektedir. Bahsedilen bu özellikler sabit değildir, yapılacak yeni araştırmalardaki bulgulara göre farklılık gösterebilecektir.

Narsizm kelimesi köken itibarıyla Yunan mitolojisinde yer alan Narkissos'tan gelmektedir. Narkissos, sudaki yansımasını görüp kendi görüntüsüne âşık olan ve bu imkânsız aşkın peşinde suya düşerek boğulan bir gençtir (Kartopu, 2013, 626; Karaaziz - Erdem Atak, 2013, 2; Twenge - Campbell, 2015, 44; Behary, 2021, 31). Narkissos'un öyküsü mitolojide geçen ve birden fazla farklı şekilde anlatılan bir öyküdür. Yalnızca kendine âşık bencil bir genç olan Narkissos, bu bencilliğinin cezası olarak Eros tarafından adresi bulunmaz bir aşka hapsedildi. Bu aşkın içerisine düşürdüğü ateşle kavru lan Narkissos, bir göl kenarında kendi yansımasını görünce duruldu. Uzun süredir içini kavuran aşkın bu görüntüye ait olduğunu anladı. Ona

eğildi, dokunmak istedi ama bir süre sonra görüntünün kendine ait olduğunu fark edince imkânsız bir çaba içerisinde olduğunu anladı. Onun 'elveda' çığlıklarını duyup gelen peri kızları onun ölüsünü buldular ve onu yakmak için odun getirmeye gittiler. Döndüklerinde Narkissos ortadan kaybolmuş yerine gölün yüzeyinde tıpkı bu kendine âşık genç gibi yansımasını seyreden bir çiçek buldular. O çiçek o günlerden bugüne 'Nergis' adıyla anılmaktadır (Atan, 2011, 110). Kendine hayran olan Narkissos'un hikâyesi burada anlatıldığından farklı şekillerde de anlatılmaktadır (Twenge – Campbell, 2015, 44; Baynal, 2020, 17; Özkul, 2020, 22). Burada bahsedilen formu anlatılanlardan yalnızca birini oluşturmaktadır.

Freud narsizm kavramına ilk kez 1910 yılında Cinsellik Üzerine Üç Makale isimli çalışmasında bir dipnot olarak yer vermiştir. 'On Narcissism: An Introduction' yazısını ise bundan dört yıl sonra yayınlamıştır. Bu yazısı psikanalitik teori için büyük katkı sağlamıştır (Kartopu, 2013, 628). Freud, bu eserin ilk bölümünde narsizmi, 'kişinin kendi bedenine tam bir tatmin derecesine ulaşana kadar bakması ve bedenine genellikle cinsel bir nesneye davranıldığı gibi davranması' olarak tanımlamaktadır (Freud, 2014, 25). Freud'a göre narsizmin oluşmasına sebep olan durum iki uçta yer alan ebeveynlik biçimleridir. Bir durumda ebeveynin çocuğa fazlasıyla değer vermesi diğer durumda ise ebeveynin soğuk ve ilgisiz olması yer almaktadır. Freud'a göre bu durumlarda hastalar libidolarını dış dünyadan kendilerine döndürmektedir. Bunun neticesinde narsizm şeklinde ifade edilebilecek durum ortaya çıkmaktadır (Köymen, 2019, 3). Narsizm kavramını psikoloji literatürüne ilk kazandıran Freud olmasa da kavramı derinleştiren ve insan ruhunu anlama noktasında önemini ortaya koyan Freud ve psikanaliz geleneği olmuştur (Kızıltan, 2000, 1). Psikanaliz açısından narsizm önemli bir konuma sahiptir. Psikanaliz literatürü içerisinde narsizm kavramı, kendini sevme anlamına gelmektedir (Volkan, 2017, 249). Amerikan Psikanaliz Derneği'nin sözlüğünde narsizm "psikolojik ilginin kendilik üzerinde yoğunlaşması" olarak tanımlanmıştır (Anlı - Bahadır, 2007, 2). Psikanalizden önce narsizm kavramına Havelock Ellis'in çalışmalarında rastlanır. Ellis, narsizm kavramını mitolojide geçen Narkissos ile ilişkilendirmiş oto-erotizm çerçevesinde incelemiştir. Narsizm daha sonra ise psikanalitik kuramcılarının, nesne ilişkileri kuramcılarının ve kendilik kuramcılarının çalışmalarında çokça yer verdiği bir kavram olmuştur (Eldoğan, 2016, 4). Bu şekilde geçmişten günümüze araştırılmaya devam edilmektedir.

Narsizm içerik bakımından geniş bir kavram olduğundan tanımlamak çok kolay değildir. Fakat çalışmanın sınırlarını belirlemek amacıyla bir tanımlamaya gitmek ve her tanımlamada olduğu gibi bahsedilen kavramı sınırlandırmak gerekmektedir. Narsizm kavramı hem sosyal-kişilik literatüründe hem de klinik psikoloji ve psikiyatri literatüründe çalışılan bir konudur. Sosyal-kişilik literatüründe narsizm, popülasyonda normal olarak dağıtılan ve yüksek narsizm için niteliksel bir sınırın olmadığı bir yapı şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Klinik ve psikiyatrik literatür ise narsizmi, bir kişilik bozukluğu olarak kavramsallaştırmaktadır (Campbell vd., 2011, 269). Bu araştırma dâhilinde narsizm bir kişilik bozukluğundan ziyade kişilik özelliği olarak değerlendirilmektedir. Kişilik bozukluğu olarak narsizm kavramı klinik ve psikiyatrik literatürde incelenmektedir. DSM narsistik kişilik bozukluğunu B Kümesi kişilik bozukluğunda yer vermekte ve “Erken erişkinlikte başlayan ve değişik bağlamlarda ortaya çıkan, büyüklenme (düşlemlerde ya da davranışlarda), beğenilme gereksinimi ve eşduyum yapamama ile giden yaygın bir örüntü” şeklinde tanımlanmaktadır (DSM-V, 2014, 333). Narsizmin kişilik bozukluğu şeklinde tanımlanması zorlu bir süreçtir ve bunu alanında uzman kişilerin tetkik etmeleri gerekmektedir. Zira herkeste bir miktar narsistlik olması ve bunun kimi durumlarda gerekli ve başarı sağladığı bilinse de bir durumun hastalık olarak nitelendirilmesi farklı bir boyutta yer almaktadır. Narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireyler önceliği kendi benliklerine vermektedir. Durum her ne olursa olsun önemli olan kendi çıkarları, düşünceleri, sorunları ve kendilerine ait diğer durumlardır. Karşısındakilerin ne düşündüğü, ne hissettiği çoğu zaman önemli olmamaktadır. “Fazlasıyla narsistik veya narsist olmak, tanısı konmuş bir psikiyatrik bozukluğun bulunmasıyla ya da narsizmin patolojik seviyeye ulaşmış olmasıyla aynı şey değildir. Narsistik kişilik bozukluğu (NKB) tanısı koyabilmek için, bir kişinin, gösterişçilik, empati yoksunluğu ve takdir edilme ihtiyacını içeren uzun vadeli davranış kalıplarını tarif eden en az beş belirli kriteri karşılaması gerekir” (Twenge - Campbell, 2015, 49). Narsistik kişilik bozukluğunun DSM-V tanı kriterleri şunlardır: büyüklenmek; sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ya da yüce bir sevgi düşlemleriyle uğraşmak; “özel” ve eşi, benzeri bulunmaz biri olduğuna ve ancak özel ya da üstün diğer kişilerce (ya da kurumlarca) anlaşılabilceğine ve ancak onlarla ilişki kurması gerektiğine inanmak; çok beğenilmek istemek; hak ettiği duygusu içinde olmak (özellikle kayırılacak bir tedavi göreceğine ya da her ne istiyorsa yapılacağına ilişkin anlamsız beklentiler içinde olmak); kendi çıkarları için başkalarını kullanmak; eşduyum yapamamak; sıklıkla başkalarını kıskanmak ya da başkalarının

kendisini kıskandığına inanmak; başkalarına saygısız davranmak, kendini beğenmiş davranışlar ya da tutumlar sergilemek (DSM-V, 2014, 333). DSM' de (Mental Rahatsızlıklar Tanı El Kitabı) yer alan bu özelliklerden en az beşini taşıyan bir kimse narsist kabul edilmektedir. Bu durumun bir kişilik bozukluğu derecesinde olup olmadığı ise ancak bir mental hastalıklar uzmanı ile değerlendirilebilir.

Narsizm, normal/sağlıklı narsizm ve patolojik/hastalıklı narsizm şeklinde iki başlıkta ele alınabilir. Klinik belirtileri olmayan, bireyin sosyal hayatını devam ettirmesine engel teşkil etmeyen narsizm türü, normal/sağlıklı narsizm olarak incelenmektedir. "Normal narsizm, insanın olması gerektiği derecede kendisini sevdiği, kendisine ve kusurlarına gülebildiği, sahip olduğu özü ve yeterliliklerini hayatına yansıtılabildiği narsizm türüdür. Sağlıklı narsizm veya öz-sevgi olarak da ifade edilen bu tür vasıtasıyla; insanlar, duygusal anlamda yeteri derecede tatmine sahip olabilir, diğer insanlarla duygusal paylaşımda bulunabilir, hayatın gerçekliklerini dengeli bir şekilde değerlendirip belirlemiş oldukları hedef ve arzularına ulaşabilmek için sağlıklı bir yol izleyebilir" (M. Güven, 2019, 28). "Sağlıklı narsizm herhangi birisinin sağkalımı, çalışması ve sağlam bir kimliği devam ettirmesi için zorunludur" (Volkan, 2017, 249). Narsist bir tutumun kişiye öz-saygı kattığı bilinmekte ve bu durum beraberinde başarıyı getirmektedir. Fakat her başarılı insanın elde ettiği başarısını narsist tutumlarla sağladığı düşünülemez. "Normal düzeyde narsizm; bir insanın hayatta kalması, çalışması ve sağlam bir kimliği devam ettirmesi için zorunludur. Fakat narsizm bir takım engellere uğradığında zayıflamış veya şişmiş bir öz-benlik sevgisine yol açabilir" (Kartopu, 2013, 627). Bu durumda kişi karşısındakinden çok kendini görmeye başlar, sürekli aynada yansıyan kendi görüntüsüdür. Twenge ve Campbell (2015), Amerika Birleşik Devletleri özelinde yaptıkları çalışmalarında, NKB'den ziyade narsistik kişilik üzerinde yoğunlaştıklarını; "normal" narsistlerin çok daha yaygın olduklarından potansiyel olarak daha zararlı olduklarını ifade etmektedir.

Narsizmin kişilik özellikleri ilk defa Raskin ve Hall tarafından 1979 yılında çalışılmıştır (Raskin - Hall, 1979). Raskin ve Hall, 223 maddelik ölçekleri ile narsist olan ve olmayan bireyler üzerinde araştırma yürütmüştür. Böylece kişilik bozukluğu dışında normal popülasyonda narsist özellik ve tutumlar belirlenmeye çalışılmıştır. Sağlıklı bir kişi kendine yönelik tutumlarında olumlu ve normal davranmasına karşın narsist kişi kendi benliğinin özel, seçkin ve üstün olduğuna dair düşüncelere sahiptir

(Gürses, 2019, 79). Narsist özelliklerin başında büyüklenmecilik, aşırı bencillik ve başka insanlardan aşırı derecede hayranlık beklemek ve eşduyum yokluğu sayılabilir (Kernberg, 2019, 214). Narsist kişiler ilgi odağı olmayı çok sevmelerine rağmen bu ilgiyi karşılıkine yansıtabilecek kadar yetenekli değildir. Narsist kişinin kendini çok sevmesinden dolayı bencillik yaptığı düşünülebilir. Fakat bunun tersine bu kişinin kendisiyle ilgili problemleri vardır. Narsist kişi kendini çok az sever ve iç dünyasında hep bir tatminsizlik ve mutsuzluk vardır (M. Güven, 2019, 37). Narsist kişinin kendini bu derece seviyor görünmesinin ardında belki de seviyecek hiçbir yönünün olmayışı yatmaktadır. Kendinden bu derece çok bahsederek belki de eksik taraflarının fark edilmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. “Narsizm psikolojik bir terimdir fakat tek bir psikoloji dersi bile almamış insanlar dahi bir narsist görünce tanır” (Twenge - Campbell, 2015, 43). Onları tanımak çok zor değildir. Bir sohbet esnasında karşısındakini dinliyormuş gibi davranıp aslında dinlemeyen zaten genelde de sözü kendinden başkasına vermeyip sürekli kendinden, sahip olduklarından ve bazen de sahip olmadığı nesnelere sahipmiş gibi anlatan empati kuramayan kimselerdir. Sürekli onaylanmaya ihtiyaç duydukları için sosyal çevrelerini baskı altında tutmaya çalışırlar. Bu durum ilişkilerini sürdürülemez kılar ve zamanla yalnızlaşırlar. Narsistler, öz saygısı yüksek, ikili ilişkilerde samimi olmayan, güce düşkün, duygularını önemsemeyen, çevresindeki kişiler hakkında olumsuz görüşleri olan ve eleştiriye karşı hassas olan kişilerdir (M. Arslan, 2020, 60). Narsist bireyler kendilerini aşırı derecede seven, girdiği her ortamda sürekli ilgi odağı olmak isteyen, diyaloglarda sürekli ‘ben’ diye kendinden bahseden, karşısındaki kişinin sorunlarını ve duygularını fark edemeyecek kadar empatiden yoksun kimselerdir. Toplum içerisinde varlığını sürekli gözler önüne serebilmek adına son çıkan ürünlerden tüketme eğilimine girebilmektedir. Yeni ürünlere sahip olmak, özellikle de kendilerine ait tasarlanan ve üretilen nesnelere sahip olmak narsist bireyin kibrine kibir katan bir durum olabilmektedir. Kimsede olmayan bir nesnenin sadece kendisine ait olduğunu bilmek ve bunu özellikle sosyal mecralarda gözler önüne sermek, narsistlerin yapmaktan keyif aldıkları hareketlerdendir. Üstün becerilere sahip, zeki ve kusursuz bir özgüvene sahip olsalar dahi kibirli oluşları, her zaman kendilerini haklı bulmaları ve empati kuramamalarıyla narsist bir kişiyle kurulan ilişkilerde uzun dönemde sorunlar kaçınılmaz olmaktadır (Behary, 2021, 27). Narsist birey kendine mahkûmdur. Kendini çok fazla sever. Onun bu hali pınarın başında kendi yüzünü izleyen Narkissos’u hatırlatır. Tıpkı Narkissos gibi narsist birey de yalnız kendini görmesiyle bencildir. Etrafındaki herkes onun

güzelliğini onaylamak için vardır (Alanka - Cezik, 2016, 551). Kişinin kendini sevmesi kötü olarak nitelendirilecek bir tutum değildir fakat narsist bireyler kendilerini aşırı derecede beğenmektedir. Bu durum sonrasında sosyal hayatlarında sorunlar çıkarabilmektedir. Narsist bireyler bir süre sonra etrafındaki herkesi kaybetmeye mahkûm olabilmektedir. Her birey doğarken birçok özellekle dünyaya gelir. Çevresindeki kişilerin tutum ve değerlerine göre bu özellikler şekillenmektedir. Yeter miktardaki narsizm kişiye öz saygı kazandırmakta ve başarılar sağlamaktadır. Fakat ölçsüz her şeyin getirdiği zarar gibi narsizmde de fazlalıklar olması hem bireye hem de topluma zarar verebilmektedir.

Narsist kişi toplumu iki gruba ayırmaktadır: bir tarafta varlıklı, mükemmel ve ünlü grup, diğer tarafta ise sıradan avam grup. Kernberg' e göre narsistler, "mükemmel, zengin ve güçlü bir ortama ait olamamaktan ve onlar için 'ortalama' yerine değersiz ve aşağılık anlamına gelen 'vasat' bir yapıya ait olmaktan korkmaktadır" (Lasch, 1991, 84). Kendini en iyi ifadelerle tanımladığı için narsist kişi, hayatının birçok alanında en iyi olarak gördüğü kurumlar ve yapılar içerisinde bulunmak isteyecektir. Bunu elde ettiği zaman ise aşırı bir teşhircilikle bunu yansıtacaktır. İnsan olarak yaratılışımızda hem iyi hem de kötü eğilimlere meyilli olmak yer almaktadır. Herkeste hem olumlu hem de olumsuz özellikler vardır. "Narsistik kişiliği olanlar, kimliklerinin yalnızca "iyi" parçasını kabul ederek sanki kendileri "Tanrı'nın dünyaya bir ihsanı" imiş gibi davranmaktadır" (Volkan, 2017, 250). Narsist bireyler kendi kötü tutum ve davranışlarını görmezden gelmektedir. Narsist kişiler başkalarının duygu ve ihtiyaçlarını önemsemezken kendilerine karşı giderek daha fazla önem verir ve sürekli olarak aşırı takdir ve hayranlık bekler. Kendilerini başkaları üzerinde üstün, eşsiz ve özel görür. Bu düşüncelerinden dolayı manipülatif, ukala ve başkalarını anlayamama gibi tutumlar sergileyebilir (Öngün - Demirağ, 2018, 74). Bahsedildiği gibi kendini diğer kişilere karşı özel ve üstün görmek doğru bir tutum değildir. Bu tutuma sahip kişiler büyük bir gurur ve kibirlenme içerisinde girebilmektedir. Gurur ortaçağlarda büyük günahlardan kabul edilip hatta bütün kötülüklerin de başı olarak nitelendirilmiştir. Alçakgönüllülük ise gururun zıddı olarak kabul edilmiştir (Emmons - Paloutzian, 2017, 33). Gurur yerine alçakgönüllülük sergileyen kişiler, kendi potansiyellerinin daha iyi farkına vararak gelişmeye devam edebilecektir.

Teknolojik gelişmelerin hız göstermesiyle pek çok birey, elde ettiği tüketim nesnelere sosyal mecralarda paylaşma eğilimindedir. Öyle ki

mahrem olsun - olmasın sahip olunan tüm nesnelerin görsel olarak paylaşılması çok doğal karşılanabilmektedir. Tüketim toplumunun oluşmasında bireylerin madde ve meta sahibi olarak bir statü ve güç elde etme arayışları etkili olmuştur. Tüketim toplumunda öne çıkan kavram 'ben' ve 'ben'in kişisel çıkarlarıdır. Bunun neticesinde bireyler sosyal medya hesaplarına varıncaya dek kendilerini teşhir etmekte ve maddi mal varlıklarıyla böbürlenmektedir (Çoban - İrmış, 2017, 124). Toplumsal değer ve ahlak yargılarını hesaba katmadan bu tür eğilimler giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile artan sosyal medya kullanımı herkesin internet dünyasında 'kendine ait yerler' elde etmelerine olanak tanımıştır. Bu yolla artık herkes kendi özel ve yıldızlı dünyasını kurmakta ve bir şöhret olmaya doğru yol almaya başlamaktadır. Kendi özel sayfaları, tanıtımlar ve paylaşımları ile kişi giderek daha fazla kendini beğenmişliğe, böbürlenmeye ve büyülenmeye başlamaktadır. Narsizm popüler kültür ve tüketim kültürü içinde yaygınlaşmaktadır. Medya ve medya organları da onun yaygınlaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu şekilde topluma şöhret, para ve güzelliğin önemli olduğu ve hatta bu değerlerin tapınç nesnelere olduğu benimsetilmeye çalışılmaktadır (Alanka - Cezik, 2016, 550). Narkissos'un kendi görüntüsünü su yüzeyinde seyretmesi gibi çeşitli sosyal medya ortamlarında kişiler kendi görüntülerini seyretmeye başlamaktadır. Bu durum kişilerin giderek daha fazla kendilerine odaklanmalarına sebebiyet vermektedir. Kendini aşırı derecede seven, empati kuramayan, yalnızca kendini düşünen, başkalarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya eğilimli olan bireyler hastalık boyutunda bir narsistik kişilik sergilemektedir. Elbette bu vasıflar dini ve ahlaki açıdan hoş karşılanmamaktadır. Fakat giderek bireyleşen toplumda narsist tutumlara daha fazla rastlanması olası sayılmaktadır. Bu noktada dini değer ve ahlaki ilkeler kişileri yönlendirici olmaktadır.

Bir kavram olarak makyavelizm, Machiavelli'den sonra oluşmuştur. "Makyavelizm'in yapısı -kısaca, manipülatif kişilik- Christie'nin, Machiavelli'nin kendi kitaplarından yaptığı açıklamalardaki seleksiyonlardan ortaya çıkmıştır" (Paulhus - Williams, 2002, 556). Makyavelizm denildiğinde akla ilk gelen şey amaçlar uğruna din dâhil her şeyin araç olarak kullanılabilmesi düşüncesidir. Fakat Machiavelli, yaşadığı dönem itibarıyla değerlendirildiğinde onun yapmak istediği şey, devletin istikrarını nasıl koruyabileceği ve bunun için neler yapılabileceğidir. Bununla ilgili Hükümdar/Prens kitabını yazmıştır fakat orada bile doğrudan hükümdara nasihat niteliğinde değil, kendi çalışmaları sonucunda 'ne yapılırsa devlet ayakta kalır ve kendini devam ettirir' düşüncesidir.

Machiavelli, devletin korunması, ayakta kalması ve başarısı için her şeyi yapılabilir görmektedir. Bu düşüncesinden dolayı kendisinin yaşarken kullanmadığı, kendisinden sonra kullanılan makyavelizm kavramı gündeme gelmiştir. “Machiavelli’nin bu kötü ünü, onun düşüncelerinin eksik bir incelemeye tabii tutulduğunun göstergesidir” (Boyras, 2020, 92).

Makyavelizm/Makyavelist kişi olarak kullanılan kavramlar, alt yapılarını Machiavelli’nin kitaplarından yapılan aktarım ve seçkilerle elde etmiştir. “Machiavelli, devlet görevinden uzaklaştırıldığı, işsiz kaldığı dönemde, San Casciano köyüne yerleşmiştir” (Aydoğdu, 2008, 48). Burada *Il Principe* ya da Latincesiyle *De Principatibus* adlı eserini yazmıştır. Machiavelli’nin bu eseri Makyavelizmin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Machiavelli kendi yaşadığı dönemde böyle bir hareket başlatmamıştır. Onun *Il Principe* eseri başta olmak üzere yazdıklarından hareketle bu tür bir kavramlaştırma yapılmıştır. “1532’ de Prens’in yayınlanmasından itibaren, yazarının adı hilekârlık, aldatma ve kişiler arası ilişkilerde fırsatçılık ile anılmaktadır. Geleneksel olarak “Makyavelist” diğer insanları kendi amaçları için düşünen ve manipüle eden kişidir. Fakat bu kişi gerçekte Machiavelli’nin fikirlerine göre mi davranmakta ya da farklı şekilde mi davranmaktadır” (Christie - Geis, 1970, 1). Christie, *Makyavelcilik Çalışmaları* kitabında, Makyavelist kişilik ile Machiavelli’nin sahip olduğu kişilik özelliklerini ayırmaktadır. Günümüzde Makyavelist olarak anılan kişilerin aslında Machiavelli’nin bahsettiği özelliklere sahip olduğunu, Machiavelli’nin kendi kişilik özelliklerinden ziyade eserlerinde anlattığı kişilik özelliklerine sahip olduğundan bahsetmektedir. Bu kavram günümüzde siyaset başta olmak üzere pek çok alanda kullanılmaktadır. Bu kavramla genel itibarıyla kastedilen nitelikler, manipülatif, hileci, bencil, ikiyüzlü, kinik, amaçları uğruna her şeyi yapabilecek kadar hırslı olmaktır. Makyavelist kişilik, “bireylerin çıkarları için çevresindeki insanları aldatma ve onları kendi çıkarları için kullanabilme becerisini nitelemektedir. Makyavelist kişiler, empati eksikliğine ve toplumsal açıdan uygun olmayan ahlaki bir bakış açısına sahip olan, tamamen kendi amaçlarını gerçekleştirmeye odaklanan bireylerdir” (Kanten vd., 2015, 369). “Makyavelist bireyler, amaç odaklı tutum takınır ve diğer kimseleri manipüle edip kullanmaya eğilimlidir; Makyavelistler insanları “sonuca ulaşmada bir araç olarak” görür” (Lang, 2015, 28).

Christie - Geis, Machiavelli’nin görüşlerinden hareketle kişilerin makyavelist özelliklerini ölçmek amacıyla bir ölçek geliştirmişlerdir. Bu

ölçekte kişiler gösterdikleri özelliklere göre yüksek makyavelist ve düşük makyavelist olarak ikiye ayrılmaktadır (Murat, 2017). Kişilerin sahip olduğu Makyavelist özellikler düzeyi farklılaşabilmektedir. Buna mukabil “Makyavelist özellikleri yüksek bireyler high-Machs/yüksek Makyavelist olarak adlandırılır” (Spain vd., 2014, 42). “Yüksek Makyavelistler mütemediyen düşük empati kurmaya sahiptir” (Wai - Tiliopoulos, 2012, 794). Yüksek Makyavelist özellikler gösterenler diğer insanları manipüle eden kişilerdir. Bu kişiler amaç odaklı ve soğukkanlıdır. Olaylara objektif ve duygusal etkilenmelerden uzak olarak bakabilme, iyi pazarlık yapabilme, karşısındaki kişileri kendi amaçları doğrultusunda etkili bir şekilde kullanabilme yeteneğine sahiptir. Düşük Makyavelist özellikler sergileyen bireyler ise güvensiz, idare edilmeyi hemen kabullenen, empati yeteneğine sahip, sıcakkanlı, hassas, grup çalışmasına yatkın, fedakar ve etik tutumları güçlü olan kişilerdir (Solmaz - Uçma, 2010).

Stratejik olmak Makyavelist eğilimlerde önem arz eden bir durumdur. Bir kişinin diğerini etkilemesi ve çeşitli durumlarda manipüle etmesi o kişinin yüksek stratejik düşünce sistemine sahip olmasını gerektirmektedir. “Makyavelist kişilik, diğer bireyleri soğuk ve stratejik manipülasyon ile karakterize edilmiştir. Makyavelistler yaşamlarında duygusuz, pragmatik ve kinik bir bakış açısına ve kişiler arası ilişkilerinde diğer bireyleri kullanma ve gayri ahlaki yollarla hareket etme tutumuna sahiptir” (Nagler vd., 2014, 48). Bir birey aynı zamanda hem duygu yoğunluğu yüksek hem de pragmatik olamaz; zira ikisi birbirine zıt iki özellik teşkil etmektedir. Kendi çıkarını önceleyen birey, davranışlarında duygularını kontrol etmektedir. Duygularını davranışlarına yansıtmadan stratejik bir şekilde istediklerine sahip olabilmektedir. Başka bir açıdan “Makyavelistler soğuk, ilgisiz ve insanları sevmeyen ve toplumdan kaçınan davranışlar sergiler” (Rauthmann - Kolar, 2013, 583). Bu soğuk ve ilgisiz tutumları bir yandan kendilerini güvenilmez kılmaktadır. Fakat bu kişiler kendi olumsuz tutumlarını iyi kontrol edebilmelerinden dolayı kendilerini kamufle edebilmektedir. Makyavelist kişilik özellikleri içeriği bakımından dini değerlerin tasvip ettiği niteliklerden uzak bir tablo çizmektedir. Din, müntesiplerinden, dini pratikleri yerine getirmelerini emrederken bir yandan da ahlaken iyiye, doğruya ve güzele ulaşmalarını istemektedir. Dindar bireyler kişiliklerini oluşturup geliştirirken dini değerleri göz önüne aldıkları takdirde hem din hem de toplum nazarında daha istenir niteliklere sahip olabilmektedir.

Ruh ve beden bir bütündür. Birinde yaşanan aksaklık diğerinin de işleyişinde sektelelere sebep olmaktadır. İnsan ruhunda yani ‘iç’ te yaşanan sorunlu bir durum varsa ‘dış’ a yani bedene de sirayet etmektedir. Bu da

aslında özellikle ruh sağlığının ne kadar önemli olduğunu ve birinde yaşanacak aksaklığın diğerine de yansıtacağına göstergesidir. “Ruh sağlığına işaret eden insanın kapasiteleri, toplumla uyumlu ilişkiler kurabilme yetisinin olması, kendi şartları ve koşulları içerisinde başarılı olması, yaşamdaki sıkıntı ve strese karşı tahammül gücü gösterebilmesi, sosyal çevreye uyum sağlayabilmesi, güç durumlarda ümidi kaybetmeyerek mücadele için gerekli moral ve motivasyona sahip olabilmesi, bilişsel yeteneklerini kullanabilmesi, kendi duygularını ifade edebilmesi, genel öz-saygısının pozitif olması ve tutarlı bir kendilik duygusunun olmasını kapsar” (Sayar - Dinç, 2016, 161). Ruhsal açıdan sağlıklı olma durumu ise “anormal davranışlarla ilişkilendirilir. Ruhsal rahatsızlıkla ilişkilendirilen anormallikte asıl anlatılmak istenen şey, kişinin çevreye ve topluma uyumsuz yönde davranışlarda bulunmasıdır” (Sayar - Dinç, 2016, 162). Bu ayrımı yapmak ise her zaman kolay olmamaktadır. “*Normallik* ile *anormallik*, *sağlıklı olma* ile *hasta olma* arasında kesin bir sınır belirlemek sanıldığı kadar kolay olmamaktadır” (Yapıcı, 2013, 40).

Psikopati bir tür ruhsal probleme işaret eden bir kavramdır. Psikopat terimi ise bu tür bir bozukluğa sahip kişileri ifade etmektedir. Psikopatlar hakkında yazan ilk klinisyenlerden biri, on dokuzuncu yüzyıl başlarında bir Fransız psikiyatrist olan Philippe Pinel’dir. *Manie sans delire* (hezeyansız delilik) terimini mutlak bir vicdansızlık ve tam bir kısıtlama eksikliği ile işaretlenmiş bir davranış kalıbını tanımlamak için kullanmaktadır. Pinel, bu davranış kalıbının sıradan insanların yaptığı kötülükten farklı olduğunu düşünmektedir. Pinel, bu durumu ahlaki açıdan tarafsız olarak değerlendirirken diğer yazarlar bu hastaları “ahlaki açıdan deli” olarak görmüştür. Bu şekilde uzun süredir psikopatların deli oldukları ya da kötü kimseler oldukları hatta şeytani oldukları görüşleri arasında tartışmalar başlamıştır (Hare, 1999b, 25). “Yıllar boyunca *manie sans delire*, zihnin yabancılaşması, ahlaki delilik, yapısal aşağılık gibi farklı şekilde tanımlanmaya çalışılan psikopati, psikiyatri biliminin farkedilen ilk kişilik bozukluğu olarak kabul edilmiştir” (Balcıoğlu, 2020, 20). Psikopati kelime olarak “ruhsal olarak hasarlı” anlamına gelmektedir. İlk zamanlar Alman psikiyatrisinde genel bir terim olarak sadece antisosyal davranışlar için değil heterojen bir grup olan anormal kişilik örüntüleri için kullanılmıştır” (Barlak, 2012, 4). Psikopatinin genel nüfustaki oranı % 1’dir (Aharoni vd., 2014, 175; Miskovich vd., 2018, 876). Budak, psikopati ve psikopatik kişilik terimlerinin literatürde artık kullanılmadığını bunun yerine antisosyal kişilik bozukluğu ile ayrıca sosyopat terimlerinin tercih edildiğini

belirtmektedir (Budak, 2017, 600). “Antisosyal kişilik bozukluğu (psikopati ve sosyopati olarak da bilinir) çocuklukta veya ergenlik başlarında ortaya çıkan ve erişkinlik yıllarında devam eden, başkalarının haklarını dikkate almama veya ihlal etme gibi yaygın bir davranış örgüsüyle tanımlanan bir rahatsızlıktır. Belirgin davranış özellikleri arasında nezaketsizlik, tekrarlanan yalan söyleme, hırsızlık, kalıcı ve sevgiye dayalı ilişkiler kuramama, sıkıntıya gelememe, suçluluk, pişmanlık, empati duygularından tamamen yoksunluk, sorumsuzluk, acımasızlık, dürtüsellik, tecrübeden veya cezadan ders çıkaramama, engellenmeye dayanamama, sadakatsizlik, şiddet eğilimi vb. sayılabilir” (Budak, 2017, 76). Bu özellikler psikopatinin genel karakteristik özelliklerini teşkil etmektedir.

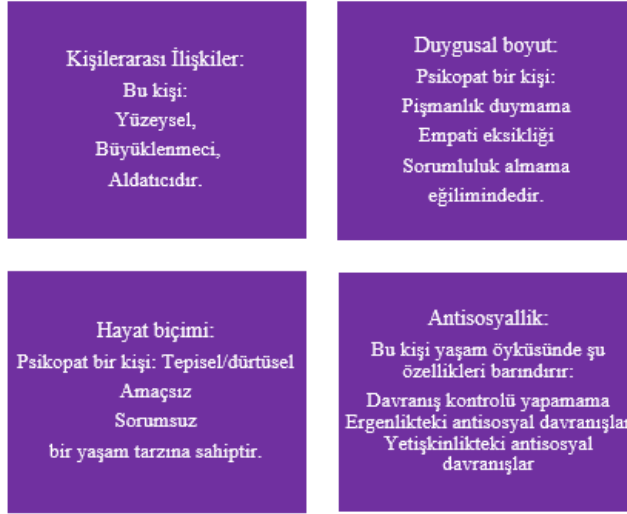
Çoğu araştırmacı, klinisyen ve yazar psikopat ve sosyopat terimlerini birbirinin yerine kullanmaktadır. Thomas Harris, *Kuzuların Sessizliği* adlı kitabında Hannibal Lecter’ı “saf (pure) sosyopat” olarak tanımlarken film versiyonunun yazarı ise onu “saf (pure) psikopat” şeklinde tanımlamıştır (Hare, 1999b, 23). İnsanın ilk ortaya çıktığı tarihten itibaren farklı isimlerle tanımlanmış olsa da psikopatik özelliklere sahip kimselere her dönemde rastlanmaktadır. Psikopatik özelliklerin yazılı olarak belki de en eski tanımı MÖ 700 yıllarındaki Tesniye Kitabı’nda yer almaktadır. Bundan üç yüz yıl kadar sonra ise Theophrastus (Aristoteles’in öğrencilerinden) psikopatlarla ilgili yazılar yazan ilk kişi olarak bilinmektedir. Yazdığı yazılarda bahsettiği kişiyi “Ahlaksız Adam” şeklinde tanımlamaktadır (Kiehl, 2015, 51). Psikopati, başkalarını umursamamak ile daha güçlü bağları olduğundan, kötüleşen sadizm, dayak ve zorbalık gibi kişilerarası davranış ve tutumlarda ortaya çıktığı ve ciddi oranda suç faaliyetleri sergilemeye yatkın olduğu için karanlık üçlü özelliklerinin “en karanlık” olarak kabul edilebilmektedir (Biçer, 2020, 302). Psikopatik bireyler ASKB tanılarını da karşılayan özellikler sergilemektedir. Antisosyal kişilik bozukluğu tanısı alanlar her zaman psikopati tanısını karşılayacak özellikte olmamaktadır. Bununla beraber psikopati tanısı alanların *neredeyse tamamı* antisosyal kişilik bozukluğu tanısı alabilmektedir. Bunun içindir ki psikopati, antisosyal kişilik bozukluğunun ağır bir şekli olarak nitelendirilebilmektedir (Bugur, 2016, 5). Yapılan araştırmalar psikopatik kişilik bozukluğunun 5-6 yaşlarında ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir. Bu kişilik bozukluğuna sahip kimseler tamamen bencil, kendi çıkarları ve anlık zevklerinden başka bir şey düşünmeyen kimselerdir (Gürses, 2017, 105). Buradaki tanımı narsistik kişilikleri çağrıştırmaktadır. Narsist kişilik eğilimlerinde de birey bencilliğe meyyaldır. Bu da göstermektedir ki, “psikopati, sınır kişilik bozukluğu ve narsistik kişilik bozukluğu ile orta

dereceli pozitif korelasyon göstermektedir” (Bugur, 2016, 18). Psikopatik ve narsistik kişilik arasında ortak noktalar yer almaktadır. Yapılan araştırmalara göre psikopati puanları yüksek bireylerde narsistik kişilik bozukluğu da gözlenebilmektedir (O. Yılmaz, 2012, 8). Psikopati ve narsizm arasında önemli benzerlikler ve ilişkiler yer aldığı ulaşılan sonuçlardandır.

Hervey Milton Cleckley Amerikalı bir psikiyatristtir. Klinik psikopati çalışmalarının öncülerinden biri kabul edilmektedir (Kiehl - Hoffman, 2011, 358). Cleckley, genel popülasyondaki psikopatın en kapsamlı klinik tanımlarından birini sağlamıştır (Forth vd., 1996, 531). *The Mask of Sanity* adlı kitabı 1941’de yayınlanmış ve sürekli gözden geçirilerek yeni baskıları yapılmıştır. Cleckley bu kitabında psikopatların özelliklerini 16 başlıkta açıklamıştır. Bunlar, “yapay sevimlilik ve yüksek “zekâ”; hayal görmeme ve diğer irrasyonel düşüncelerin yokluğu; “sinirlilik” ve ya psiko-nörotik belirtilerin yokluğu; güvenilmezlik; yalancılık ve samimiyetsizlik; pişmanlık veya utanç duymamak; yeteri kadar motive edilmemiş anti-sosyal davranış; zayıf sağduyu ve deneyimlerinden ders alamamak; patolojik bencillik ve sevgisizlik; başlıca duygusal tepkiler vermede zayıflık; bariz şekilde algılama kaybı; genel insanlar arası ilişkilerde tepkisizlik; sarhoşken veya bazen sarhoş değilken bile fantastik ve istenmeyen davranış gösterme; nadiren teşebbüs edilen intihar girişimleri; duygusuz, önem verilmeyen ve zayıf cinsel yaşam; hiçbir yaşam planlamasına uyulmama” şeklindedir (Cleckley, 1988, 338). Cleckley söz konusu kitabında psikopatların özelliklerinden bahsetmiş ve Hare tarafından psikopatının günümüzdeki tanımının oluşturulmasına öncülük etmiştir (O. Yılmaz, 2012, 6). Hare’nin psikopati tanımı şöyledir “kişilerarası düzeyde, psikopatlar görkemli, kibirli, duygusuz, baskın, yüzeysel ve manipülatiftir. Duygusal olarak, çabuk sinirlenirler, başkalarıyla güçlü duygusal bağlar kuramazlar ve suçluluk duygusu ya da kaygıdan yoksundurlar. Bu kişilerarası ve duygusal özellikler, sorumsuz ve dürtüsel davranışları içeren sosyal olarak sapkın bir yaşam tarzı ve sosyal normları ve adetleri görmezden gelme veya ihlal etme eğilimi ile ilişkilidir” (Hare, 1999a, 183; Anderson - Kiehl, 2012, 52; Brownell vd., 2021, 5; Cope vd., 2012, 91; Dotterer, 2018, 981; Hervé vd., 2003, 1497; Korponay vd., 2017, 149; Reidy, 2011, 512). Hare’nin tanımında geçen manipülasyon terimi makyavelist kişilik özellikleri ile psikopatının ortak noktasına değinmektedir. Bu tanımda ayrıca sosyal kural ve normlara da vurgu yapılmıştır. Norm “belli bir durumda uygun olan ve olmayan davranışın ne olduğunu belirleyen ve kültürel olarak oluşturulmuş ortak anlayış; kabul edilen standart ölçü veya model; nizam demektir. Norm

kavramı toplumsal nitelemesi kazanınca toplum içerisinde bireylerin davranışlarının başkaları tarafından nasıl değerlendirileceğini, kabul edilip edilmeyeceğini gösteren bir rehber olarak anlaşılabilir” (Kirman, 2011, 238). Ahlakın oluşması ancak normların içselleştirilmesiyle mümkün olmaktadır (Vergote, 1999, 82). Psikopatik kimseler ayrıca sosyal kural ve normlara da dikkat etmemekte, görmezden gelmektedir. Bu tavırları onların toplumdan dışlanmalarına sebep olabilmektedir.

Hare günümüzde psikopati çalışmalarının öncü isimlerindedir. Hare Psikopati Kontrol Listesi klinik olarak kullanılan altın değerinde bir psikopati değerlendirme aracıdır (Kiehl, 2015, 61; Thomson vd., 2019, 27). Kısaltılmış Hare Psikopati Kontrol Listesi’nde (PCL-SV) psikopatinin etki alanı ve özellikleri ile ilgili başlıklar yer almaktadır. Psikopati Kontrol Listesi, profesyonel kullanım içindir ve karmaşık bir klinik araçtır. Aşağıda psikopatların temel özelliklerinin ve davranışlarının genel bir özeti yer almaktadır (bkz. Şekil 2). Bu belirtiler bireyin kendisi ve ya başkalarını teşhis etmede kullanılmamalıdır. Bununla beraber psikopat olmayan kişilerin de burada açıklanan bazı belirtilere sahip olabilecekleri unutulmamalıdır. Pek çok kişi düşüncesiz, soğuk ve ya anti-sosyaldir fakat bu onların psikopat oldukları anlamına gelmemektedir. Psikopati, ilgili semptomların kümesini kapsayan bir sendromdur (Hare, 1999b, 34). Diğer rahatsızlıklarda olduğu gibi psikolojik hastalıklarda da bir uzman tarafından tanı ve teşhis konulması büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan bir uzmana danışılmadan kişinin kendisi ve ya bir başkası hakkında her hangi bir kişilik bozukluğuna sahip olduğu kanısına varılmamalıdır.

Şekil 2: Psikopatik Kişilik Özellikleri

Kaynak: Babiak ve Hare, 2006, 27; Hare, 1999b, 34.

497

Şekil 2, Hare'nin çalışmaları neticesinde elde ettiği verilere dayanarak oluşturduğu psikopatların temel özellikleri ve davranışlarını yansıtmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu özelliklere bakarak kişinin kendini ve ya başkalarını teşhis etmeye çalışmamasıdır. Zira psikopati Hare'nin deyimıyla 'ilgili semptomların kümesini kapsayan bir sendromdur' (Hare, 1999b, 34).

Günümüzde psikopati ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle cezaevi örneklemleri üzerinden yürütülmektedir. Bunun bir nedeni psikopati ile suçlu tekrar işleme potansiyeli arasında yatmaktadır. Fakat unutmamak gerekir ki çoğu psikopatik eğilimli kişiler toplumda sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, başarılı kimseler olabilmektedir. "Psikopati, yalnızca kriminal olaylarda görülebilecek bir yapı değil aynı zamanda sosyal anlamda başarılı bireyler arasında da görülebilmektedir. Toplum içerisinde de psikopatlar olabilmekte fakat bunlar genelde daha düşük antisosyal özellikte davranış göstermektedir" (Noyan, 2008, 8). Bundan dolayı psikopatik kişiler yalnızca cezaevinde aranmamalıdır. Halk arasında da bu tür kişilik özelliklerine sahip bireylere rastlanabilmektedir. Psikopatik kişilik özellikleri narsist ve makyavelist özelliklerde olduğu gibi hem din hem de toplum nazarında hoş

karşılacak vasıflar değillerdir. Din, bireyden bir takım yaptırımlar istemektedir Bunlar bireyin kişiliğini daha olumlu ve toplum nazarında da daha uygun hale getirebilecek yaptırımlar olarak kabul edilebilmektedir. Din, bireyden öncelikle sağduyulu hareket etmesini, bencillik yapmamasını, öfkesini kontrol edebilmesini, vicdanlı olmasını istemektedir. Bireyin bu şekilde hareket etmesi, kişiliğini dengeli bir şekilde geliştirebilmesine ve karanlık üçlü özelliklerinden olabildiğince uzak kalabilmesine yardımcı olabilmektedir. Bu açıdan dini değerler ve yaptırımlar büyük öneme sahip olmaktadır.

2. Dindarlık Eğilimi ve Kişiliğin Karanlık Üçlüsü

Bireyin kişiliğini ve kimliğini oluşturmasında ilk etkilendiği kurum ailesi olmaktadır. Başta ebeveynlerinin dini tutumlarından etkilenen birey daha sonra ailesinin çevresinden ve yaşadığı çevreden etkilenmektedir. Bireyin dindar olmasında yaşadığı çevrenin etkisi kaçınılmaz olmaktadır (Mehmedoğlu, 1999, 34). Bireyin kişiliğinin dini yönleri ilk olarak bu şekilde oluşmaya başlamaktadır. Yaş aldıkça birey, okul ve eğitim ortamına katılmakta ve burada kendi çevresine benzer veya farklı tutumlara sahip kişilerle tanışmaya başlamaktadır. Ailesinden farklı olarak gördüğü dini tutumlar karşısında birey sorgulayıcı bir tavırla dini davranışlarını karşılaştırma eğilimine girebilmektedir. En nihayetinde birey, dini tutum ve davranışlarıyla kişiliğini oluşturmaya ve geliştirmeye devam etmektedir. İnsanın yapısında hem iyilik hem de kötülük yer almaktadır (Akkaya Türkol – Cengil, 2020, 65). Bu nedenle bireyin iyi ve ya kötü tüm tutumlarının tamamen aile ve ya çevre gibi kanallarla oluştuğunu söylemek dini açıdan eksik bir yaklaşım olabilir (Hökelekli, 2012, 52). Bununla alakalı Kur'an-ı Kerim'de, *"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: "Allah kötülüğü emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"* buyrulmaktadır (Kur'an-ı Kerim ve Meâli, haz.: Karaman vd., el-A'raf 7/28). Ayette de belirtildiği üzere birey sorgusuz çevresini taklit etmemeye ve iradesini kullanarak kişiliğini geliştirmeye yöneltilmektedir. İyi ve kötü insanı ayırt etme noktasında, ahlak düşünürleri 'başka insanların lehlerine ve faydalarına olanı isteyen ve ondan zevk alan kimseyi *iyi insan*, tabiatları icabı başka insanların zarar görmesinden memnun olan kimseyi de *kötü insan* olarak nitelemektedirler (Râzî, 2018, 88). Tabiat itibarıyla hem iyilik hem de kötülük yapabilecek konumda yaratılan insan iradesiyle ilgili olarak yaptığı seçimlerle, yönelmelerle kişiliğini oluşturmakta ve geliştirmektedir. Elbette yaşanan çevre ve kültürün özellikle aile ortamının payı büyüktür fakat bu tek faktör kabul edilmemektedir. Dindarlık eğilimine sahip bireyler

kişiliklerini dini inançlarının gerektirdiği şekilde geliştirmeye çalışmaktadır. Dindar birey olumsuz ve kötü yönlü olan kişilik özelliklerinden olabildiğince uzak kalarak daha ahlaki ve erdemli bir birey olmaya gayret gösterecektir. Bu tür bir düşünce içerisinde bireyin karanlık üçlü kişilik özelliklerinden uzaklaşma çabası içerisinde olması beklenmektedir. Dindarlık eğilimi inanan bireye en başta farkındalık kazandırarak hayatını idame ettirmesini sağlamaktadır. İnanan birey inandığı dinin uygun bulunduğu hareketleri yerine getirip uzak durulmasını istediği fiillerden de kaçınarak yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu anlamda dindarlık eğilimi bireyin kişiliği üzerinde etkili olmaktadır.

Din, bireye kendi anlam dünyasını kurmada yardımcı olmaktadır (Bodur – Çapcıoğlu, 2012, 140). Aynı zamanda din, inanan bireyden bir takım pratikleri yerine getirmesini beklemekte ve bu dini pratiklerin çeşitli açılardan bireyin kişiliğine olumlu katkıları olacağını bildirmektedir. “İnsanın, Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek amacıyla ortaya koyduğu tutum ve davranışlara ibadet denir. İbadetin, Allah’ın hoşnutluğunu kazandırması itibarıyla ahirete; psikolojik ve sosyolojik faydalar sağlaması itibarıyla de dünyaya bakan neticeleri vardır” (İ. Türk, 2009, 242). İbadet etmek kişiye yalnız olmadığını hatırlatır. Sürekli Yaraticısı ile beraber olduğu, tüm kötü durumlarda kendisine destek olacağını bilinciyle kişi kendisini güvende hisseder. Dini pratiklerin birçok kazanımı vardır. “İbadetler sayesinde insan; Allah’ın huzurunda olduğunun, gizli açık her şeyin bilindiğinin, kontrol edildiğinin ve kendi bağımlılığının farkına varır. Böylece kötü eğilimlerini engelleyerek sağlam karakterli, sorumluluk sahibi, yardımsever, alçakgönüllü ve kişiliğini bütünlemiş bir insan haline gelir” (Hayta, 2000, 4). Dini pratikleri uygulayarak kişi, kendisini eğitmekte ve sahip olduğu olumsuz özelliklerden arınmaktadır. Çevresine duyarlı, ahlak sahibi, ilişkilerinde tutarlı ve sıcakkanlı olabilmektedir. Namaz kılarken kişi bir takım hareketler ile ibadetini gerçekleştirmiş olmaktadır. Kıyam, kıraat, rüku, secde ve oturuş bu hareketleri kapsamaktadır. Bunlardan özellikle alnın yere konulmasıyla gerçekleşen secde, kulun Rabbi ile yaklaştığı en yakın yer olması hasebiyle önemlidir. Kişi secde ederken Yaraticı’ nın karşısında O’nun büyüklüğünü bedenlen ve ruhen kabul ettiğini, kendi acizliğini ise daha iyi fark ederek kibirden uzak olmaktadır. Secde sırasında alın yere konulmaktadır. Bunun asıl amacı aslında kalpteki tevazu sıfatının vücut hareketleriyle güçlendirilmek istenmesidir (Hökelekli, 1999). “Namaz üstünlük ve aşağılık duygularını önlemede ve kontrol altında tutmada bireye katkı sağlar. Namazda birey alnını yere koymakta ve Allah’ın

yüceliğini vurgulayarak O'nun karşısında güçsüz olduğunu gerek ifadeleriyle gerekse hareketleriyle dile getirmektedir. Böyle bir bilinçle namaz kılan birey kuşkusuz kendini üstün göremez, kibirli davranışlarda bulunamaz" (Peker, 2015, 101). Namaz kılarken kişi Allah'ın huzurunda olduğunu bilerek boyun eğer, bu sayede kişi tevazu etmeyi öğrenecek ve insan ilişkilerinde de kibir ve gururdan arınmayı başarabilecektir. Namaz sayesinde kazandığı tevazu insan ilişkilerine de yansiyacaktır (Kamili, 2006). Namaz gibi oruç ibadetinin de pek çok faydası vardır. Oruç ibadeti kişiye irade gücü katar. Kişi nefsin isteklerine göre değil aklın iradesine göre hareket etmeyi öğrenir. Oruç tutarak açlık ve susuzluk çeken kişi normal zamanlarda da açlık çeken kimseleri düşünür. Bu durum zengin ile fakir arasında bir tür köprü oluşturur (İ. Türk, 2009). Oruç tutmak yalnızca açlık çekmek demek değildir. Aç kalmak boyutu yılın on bir ayında sürekli besinleri hazmettirmeye çalışan beden için bir rahatlama ve arınma şekliyle düşünülebilir. Bu da orucun bir faydasıdır. Fakat oruç tutmakla maksat yalnızca aç kalmak değildir. Aç olan kişilerin halini anlamak, empati kurmak orucun kazanımlarındandır. Kişi bireysel anlamda ihtiyaç sahibi değilken, birçok eşyaya sahip olabiliyorken bunların eksikliğini ve bu eksikliği yaşayanların halini anlamamaktadır. Bu anlamda oruç tutarak her zaman rahatlıkla erişebildiği şeylere belli bir süre uzak kalmakla sahip olduklarının kıymetini bilmekte ve ihtiyaç sahiplerinin hallerini tecrübe ederek idrak edebilmektedir.

Karanlık üçlü kişilik özellikleri dini tutumların hoş karşılamadığı hareketleri içermektedir. Örneğin narsist kimseler sahip olduklarıyla gösteriş yapma peşinde kimselerdir. Empati kuramadıklarından karşılarındaki kimseyi düşünmeden yalnızca kendilerini teşhir etmeye çalışmaktadırlar. Oysa Yüce Allah kullarından, ibadetlerinde dahi ağırbaşlı olmalarını istemektedir. Kur'an-ı Kerim'de namaz ibadetlerini gösteriş için kılanlar hakkında şöyle buyrulmaktadır, "*Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mâni olurlar*" (el-Maûn 107/6). İslam, kibirlenen, kendini diğerlerinden üstün gören, gösteriş yapan kişileri ve bu davranışları hoş görmez. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurmuş ve bu tür tutumları terketmeye yönlendirmiştir; "*Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları asla sevmeyiz*" (en-Nahl 16/23). Bir başka ayette, "*Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin*" buyurulmuştur (el-İsrâ 17/37). Bu ayette insanın ne kadar aciz olduğu vurgulanmıştır. İnsanın yürüyüşle bile başkalarını hakir görmeye, kendini diğerlerinden üstün olarak hissettirmesine müsaade edilmemiştir. Yüce Allah kitabında açıkça

ifade etmiştir ki, “Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez” (en-Nisa 4/36). Bu ayet ile Yaratıcı'nın kullarından kibir ve övünç yerine tevazu sahibi olmaları öğütlenmiş olmaktadır. Tevazu sahibi olmak kibrin ve gereksiz övünmelerin zıddı bir tutumdur. Teşhircilik, ön planda olma isteği narsist kişilerin en çok kullandıkları özellikleridir. Bu kimseler kendilerini başkalarından üstün tuttıkları ve onları değersiz gördükleri için sürekli kendilerinin reklamını yapar. Tabir yerindeyse bir nev'i başkalarını kendi sahip olduğu bu mükemmelliklerden mahrum etmek istememekte ve her fırsatta gösteriş yapmaya eğilimli olmaktadır. Oysaki Kur'an-ı Kerim'de “Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarfedenler de (ahirette azaba dûcâr olurlar). Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaşır o!” buyrulmaktadır (en-Nisâ, 4/38). Ayette belirtildiği gibi gösteriş yapanlar yerilmektedir.

Dindar bir kimse hayatına Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav)'in sünnetini rehber edindikçe hem dünyevi hem de uhrevi anlamda pek çok kolaylık bulacak ve güzellikler edinecektir. Burada önemli olan nokta bireyin kendi kimliğini oluşturup oluşturmamasıyla ilgili görünmektedir. Acaba birey gerçekten inandığı değerleri mi yaşamakta, yoksa toplumun yaşayageldiği şekilde yalnızca o kalıplarla mı hareket etmektedir? Bu sorunun cevabı Kur'an'ın da insandan istediği ilk şeyde kilitli olabilir, “Oku! Yaradan Rabbi'nin adıyla, oku!” (el-Alak, 96/1). İnanan insan inandığı değerleri ancak onları gerçekten kabullenip içselleştirdiği ölçüde hayatına geçirebilecektir. Bu durum bizatihi bu değerleri okuyup, araştırıp, öğrenmekle mümkün gözükmektedir. Okumak ve öğrenmek, yalnızca kitaplar okumakla değil, bireyin tarih bilinci kazanması için önemli bölgeleri gezmesi, doğayla iç içe olmayı bilmesi, yeni ve farklı kültürlerden insanlara karışıp onlarla sohbet etmesi, başta yaşadığı ülke ve daha sonra dünyayı görmesi gibi noktalarla sağlanabilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu noktayı “De ki: Yeryüzünde gezip dolaşım da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir” (el-Ankebût, 29/20) ayetiyle ifade etmektedir. Bu anlamda olan bir 'okuma'nın bir diğer yönü şudur ki insan hayatı yalnızca kendi etrafındakilerin yaşantılarından ibaret saymayacaktır. Farklı kültür ve yaşantıları gördükçe kendi toplumunu değerlendirecek ve doğruya en yakın değer yargılarını fark edebilecektir. Zaten Kur'an'ın da en çok vurguladığı noktalar, akletmek, düşünmek, tasavvur etmek, tefekkür etmek noktalarında birleşmektedir. İnanan insan inandığı değerleri yalnızca kendi toplumunun yaptığı şekliyle değil bizatihi araştırarak, sorgulayarak, aklederek

içselleştirmiş olacak ve hayatına geçirecektir. Bu şekilde inanç değerlerini hayatına bilinçli ve şuurlu bir şekilde yerleştirmiş olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de *"Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun!" denildiğinde, "Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol)a uyarız!" derler. Peki ama, ataları bir şey anlamayan, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (onların yoluna uyacaklar)?"* buyrulmaktadır (el-Bakara, 2/170). Buradan anlaşılmaktadır ki İslam dini, müntesiplerinden kendi akıllarını kullanarak doğruyu bulmaya çalışmalarını istemektedir. Zaten İslam akıl sahibi olacak yaşa gelmeyen ya da akıl sahibi olmayan bireyi dini emirlerden muaf tutmaktadır. Kur'an'ın atalar dini dediği ve insanı içinde yetiştirdiği sosyal yapının kul ve kölesi yapma iktidarını elinde bulunduran sosyal tanrıları aşmanın yolu, Tek Tanrı'nın birleştirici çağrısına kulak vermektir (Düzgün, 2020, 58). Mademki İslam dini karşısında aklını kullanan, doğruyu bulmaya çalışan ve bunu yaparken de kendi toplumunun yargılarını olduğu gibi kabul etmeyen bireyler istemektedir, buradan iki seçenek karşımıza çıkacaktır. Birincisi topluma uyup, her şeyi olduğu gibi kabul etmek ve üretmek yerine yalnızca değersiz işlerle uğraşıp dedikodu yapmak. İkincisi ise aklederek, dini değerlerin özünü anlamaya çalışarak kendini imar etmek. Dini değer yargıları bu şekilde değerlendirilebilir. Akıl sahibi birey inandığı değerlerin farkına vardıkça ve bilinçli bir şekilde hareket ettikçe ancak o zaman bu değerler kişinin hareketlerine yansıyor kişiliğini dönüştürebilecektir. Bu araştırmada ele alınan kişiliğin karanlık üçlüsü; narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri temelde dini değer ve yargılarla taban tabana zıtlık içermektedir. "Araştırmalar dini inançlar ve daha yüksek sıcakkanlılık, vicdanlılık ve daha düşük psikotiklik gibi uyumlu kişilik yapısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlarla benzer şekilde, daha az olumlu kişilik özellikleri ile ilgili bulgular da vardır, özellikle dindarlığın bazı yönleri ile karanlık üçlü gibi antisosyal kişilik özellikleri arasında negatif ilişkiler gibi" (Lowicki - Zajenkovsky, 2017, 169). İslam dini müntesiplerinden iyiyi, güzeli ve doğruyu bulmalarını ve yaşamalarını istemektedir. Hırs, bencillik, aldatma, hile, ilgisiz olmak, soğuk davranmak, duyarsız olmak, empati kurmamak, merhamet etmemek, vicdansız olmak gibi menfi tutumlar İslam'ın istediği türde bir şahsiyeti oluşturmamaktadır. İslam dini en başta bireyin bilinçli ve farkında bir şekilde kimliğini oluşturmasını ve dini eğilimlere bu şekilde sahip olmasını istemektedir. Akıllı, bilinçli ve dinin kaidelerini özümseyerek bireyin hayatını bu doğrultuda sürdürmesini ve üretime geçmesini beklemektedir. Bilinçli yapılan dini değerler bireyin kişiliğinde tekrarlanan pratiklerle yerleşmekte ve karakterini sağlamlaştırmaktadır. Bu açıdan dindar birey

dini pratiklerle kişiliğini eğitecek ve dini değer ve ahlaki yargularla sağlam bir dini kişiliğe sahip olabilecektir.

3. Problem

Bu çalışmada dindarlık eğiliminin karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik özellikleri ile ilişkisi araştırılmıştır. Tarama modelindeki çalışmanın araştırma grubunu Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerinde ikamet eden, iş hayatında aktif olarak yer alan 405 yetişkin bireyler oluşturmuştur. Araştırma grubuna demografik bilgi formu dağıtılmış, dindarlık eğilimini anlamaya yönelik bazı sorular yöneltilmiş, karanlık üçlü kişilik düzeylerini belirlemek için *kısaltılmış dirty dozen karanlık üçlü ölçeği* uygulanmıştır.

4. Denenceler

A. Örneklemin karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik düzeyleri bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?

A1. Örneklemin cinsiyetine göre karanlık üçlü kişilik düzeyi kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksektir.

A2. Örneklemin medeni durumuna göre evlilerin karanlık üçlü kişilik düzeyi bekârlardan daha yüksektir.

B. Dindarlık eğilimine göre örneklemin karanlık üçlü kişilik düzeyi farklılaşmakta mıdır?

B1. Öznel dindarlık algısı ile karanlık üçlü kişilik düzeyi;

B2. Günlük namaz ibadetini yerine getirme durumu ile karanlık üçlü kişilik düzeyi;

B3. Oruç tutma durumu ile karanlık üçlü kişilik düzeyi;

negatif yönlü ilişkilidir.

5. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerinde ikamet etmekte olan ve aktif şekilde iş hayatında olan yetişkin bireylerdir. Örnekleme ise bu bireylerden tesadüfi yöntemle belirlenmiş müftülük personelleri, Kur'an kursu öğreticisi, öğretmen, doktor, hemşire, tıbbi

sekreter, eczane teknisyeni ve esnaf olmak üzere toplamda 405 yetişkin bireydir.² Katılımcıların 159'u (% 39.3) kadın, 246'sı (% 60.7) erkektir.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadan elde edilen bulgular üç temel sınırlılığa sahiptir:

1) Araştırma kendi örneklemiyle sınırlıdır. Elde edilen verilere belli bir grup üzerinde yapılan tarama sonucunda ulaşılmıştır. Dolayısıyla aynı soruların farklı bir grup üzerinde uygulanması sonuçların farklı olmasına sebep olabilecektir.

2) Çalışma kesitsel olup boylamsal değildir. Bundan dolayı ulaşılan bulguları çalışmanın yapıldığı zamana ve şartlara göre yorumlamak gerekir. Farklı bir zaman ve farklı bir coğrafyada farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

3) Araştırma sonuçları incelenen faktörler ile sınırlıdır.

7. Saha Çalışmasının Uygulanması ve İstatistiksel İşlemler

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu ve *Kısaltılmış Dirty Dozen Karanlık Üçlü Ölçeği* kullanılmıştır. Saha çalışması Aralık 2019 - Mart 2020'de yapılmıştır. Bir anket formunun doldurulma süresi ortalama olarak 10 ila 15 dakika arasında gerçekleşmiştir. Tesadüfi yöntemle belirlenmiş örneklem ile yüz yüze görüşmeler sağlanmış ve anketör yardımı alınmamıştır. Toplamda 405 anket formu uygulanmış ve bunlar içerisinde eksik veya hatalı bir form tespit edilmemiştir.

7.1. Dirty Dozen Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği

Kısaltılmış dirty dozen karanlık üçlü ölçeği toplamda 12 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçek, Peter K. Jonason ve Gregory D. Webster tarafından (Jonason - Webster, 2010), narsizm, makyavelizm ve psikopati kişilik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla 2010 yılında hazırlanmıştır. Ölçekte yer alan 1-4. sorular makyavelizm, 5-8. sorular psikopati ve 9-12. sorular narsizm kişilik özelliklerini saptamak üzerinedir. Ölçeğin "iç tutarlık Cronbach's Alfa değeri .83; narsizm Cronbach's Alfa katsayısı .78, makyavelizm Cronbach's Alfa katsayısı değeri .77 ve psikopati Cronbach's Alfa katsayı değeri .69" olarak bulunmuştur. Kısaltılmış dirty dozen karanlık üçlü ölçeğinin Türkçe çalışmalar için uyarlaması 2017 yılında yapılmıştır (Özsoy vd., 2017). Özsoy vd. tarafından yapılan çalışmada

² 2019 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçeleri nüfusu: 624405'tir.

kullanılan ölçeğin Cronbach's Alfa katsayıları "narsizm .80, makyavelizm .81 ve psikopati .67" olarak bulunmuştur. Bu araştırmada kullanılan ölçeğin Cronbach's Alfa katsayıları ise "narsizm .76, makyavelizm .76 ve psikopati .69" şeklindedir.

7.2. Verilerin Analizi

Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır. İstatistiksel analizde katılımcıların karanlık üçlü puan ortalamaları (Xkü) ve standart sapmaları (Skü) hesaplanmıştır. Veriler çözümlenirken; yüzde (%), frekans dağılımı ve Chi-Square'den yararlanılmıştır. Değişkenlerin hem olgusal özellikleri hem de demografik durum verilerinde frekans ve yüzdelik oranlar kullanılmış ve sonuçlar tablo halinde gösterilmiştir. Veriler test edilirken genellikle istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşanlar tablo olarak verilmiştir. Hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi '.05' olarak alınmıştır.

8. Bulguların Çözülmesi

Araştırmada kullanılan bilgi toplama araçlarından elde edilen veriler bağımsız değişkenlere uygun olarak tablolarda gösterilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Tablolarda belirtilen yüzdelik oranlar, belirtilen kategori içindeki örneklem grubuna göre değerlendirilmiştir.

8.1. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Karanlık Üçlü Düzeyleri

8.1.1. Cinsiyete Göre Karanlık Üçlü Kişilik Düzeyleri

Tablo 1: Örneklemenin Cinsiyetine Göre Karanlık Üçlü İlişkisi

		Cinsiyete Göre Karanlık Üçlü (Davranışlarının ahlaki boyutunu umursamamaya eğilimliyim.)											
		Kesinlikle katılmıyorum.		Katılmıyorum.		Kararsızım.		Katılıyorum.		Kesinlikle katılıyorum.		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Cinsiyetiniz:	Kadın	122	30,1	29	7,2	4	1,0	2	0,5	2	0,5	159	39,3
	Erkek	175	43,2	36	8,9	6	1,5	9	2,2	20	4,9	246	60,7
	Toplam	297	73,3	65	16,0	10	2,5	11	2,7	22	5,4	405	100
Chi-Square: X= 11.642 df= 4 p= .020 p< .05													

Tablo 1, cinsiyete göre karanlık üçlü kişilik ilişkisini yansıtmaktadır. Ki-kare analizine göre cinsiyet ile karanlık üçlü kişilik ilişkisi arasında anlamlılık seviyesine ulaşan '*Davranışlarının ahlaki boyutunu umursamamaya eğilimliyim*' ifadesinin puanları gösterilmektedir. Buna göre kadınların % 30.1'i, erkeklerin % 43.2'si ilgili ifadeye 'kesinlikle katılmıyorum'; kadınların % 0.5'i ve erkeklerin % 5.4'ü 'kesinlikle katılıyorum' yanıtlarını vermişlerdir. Ki-kare analizinin sonuçlarına göre cinsiyet ile karanlık üçlü kişilik ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < .05$). Erkeklerin karanlık üçlü düzeyleri kadınlardan daha yüksek bulunmuş ve '*A1. Örneklemin cinsiyetine göre karanlık üçlü kişilik düzeyi kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksektir*' denencesi doğrulanmıştır.

Jonason vd. % 46'sını erkeklerin oluşturduğu toplamda 585 katılımcı ile bir araştırma gerçekleştirmiştir (Jonason vd., 2015). Sonuçlara göre erkekler karanlık üçlü özelliklerinin tümünde kadınlardan yüksek puanlar almıştır. Garcia vd., 1000 kişilik katılımcı ile yürüttükleri araştırmalarında, erkeklerin kadınlara kıyasla psikopatik kişilik puanlarının daha yüksek; makyavelist puanlarının ise kadınlardan biraz daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Garcia vd., 2015). Kadın ve erkekler arasındaki narsist kişilik puanları ise makyavelist kişilik puanlarıyla eş değer oranda bulunmuştur. Benzer şekilde bir araştırmada Czarna vd., Polonya' da karanlık üçlü ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliklerini yapmıştır (Czarna vd., 2016). Bunun için 5 farklı örneklem grubu üzerinde 1000'den fazla katılımcı ile çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet farklılıkları açısından erkeklerin makyavelist ve psikopatik puan düzeyleri daha yüksek bulunmuş, narsist kişilik özelliklerinde ise birbiriyle tutarlı sonuçlar tespit edilememiştir. Dębska vd., (2021) tarafından yapılmış olan bir araştırmaya göre erkeklerin kadınlardan daha yüksek düzeyde narsist özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Gogola vd., (2021) tarafından yapılmış bir araştırmaya göre erkekler genel karanlık üçlü puanlarında ve makyavelist ve psikopatik eğilimlerde kadınlara kıyasla daha yüksek puanlar almıştır. A. N. Uysal tarafından yapılmış bir araştırmaya göre erkekler makyavelist ve psikopatik eğilimler açısından kadınlardan daha yüksek puanlar almıştır (A. N. Uysal, 2016). Benzer şekilde Çarpar tarafından yapılan araştırmada erkeklerin kadınlara nazaran psikopatik eğilimleri daha yüksek bulunmuştur. (Çarpar, 2017). Uçkun vd., tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre erkek öğrencilerin narsistlik düzeyleri kadın öğrencilerden daha yüksek tespit edilmiştir (Uçkun vd., 2018). Carter vd., tarafından İngiltere, Amerika ve Kanada'dan 174'ü erkek 314 katılımcı ile gerçekleştirilmiş araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin karanlık üçlü puanları kadınlardan daha yüksek

bulunmuştur (Carter vd., 2018). Tozar'ın 516 katılımcı ile gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre erkeklerin kadınlardan daha yüksek düzeyde makyavelizm ve psikopati puanları aldıkları, narsizm ile ilgili ise anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Tozar, 2019).

Kavak yaptığı çalışmada erkeklerin karanlık üçlü kişilik özellikleri açısından kadınlardan daha yüksek puanlara sahip olduğunu tespit etmiştir (Kavak, 2020). Araştırma verilerine göre erkeklerin makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri kadınlara göre daha yüksek olmakla beraber narsizm ile ilgili cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Navas vd., İspanya'da ergenlik çağındaki, % 51.1' i erkek ve % 49.9'u kadın 367 katılımcı ile bir araştırma yürütmüştür (Navas vd., 2020). Araştırma verilerine göre erkeklerin karanlık üçlü puanları kadınlardan yüksek bulunmuştur. Valentova vd., tarafından 124 Brezilyalı erkek, 224 Brezilyalı kadın, 193 Çekoslovakyalı erkek ve 569 Çekoslovakyalı kadın olmak üzere toplamda 1110 katılımcı ile yürütülmüş araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin makyavelist ve psikopatik puanları kadınlardan daha yüksek bulunmuş fakat narsist kişilik açısından herhangi bir farklılaşma bulunmamıştır (Valentova vd., 2020). Koçoğlu yaptığı çalışmada genel karanlık üçlü kişilik özellikleri açısından erkeklerin puan ortalamalarını kadınlardan daha yüksek tespit etmiştir (Koçoğlu, 2020). Makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri açısından da erkeklerin puan ortalamalarını kadınlardan daha yüksek olduğu sonucunu bulmuştur. Z. I. Demircioğlu'nun yaptığı çalışmada cinsiyet ile makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri arasında pozitif bir ilişki bulunmuş; erkeklerin makyavelist ve psikopatik kişilik puanları kadınlardan daha yüksek olarak tespit edilmiştir (Z. I. Demircioğlu, 2020). Mengüloğlu'nun 1044 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada elde ettiği sonuçlara göre katılımcıların psikopati ve makyavelizm boyutlarında anlamlı bir farklılığın ortaya çıktığı fakat narsizm boyutunda anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir (Mengüloğlu, 2020). İ. Güven'in araştırmasında elde ettiği sonuçlara göre erkeklerin makyavelizm puanlarının kadınlardan puanından yüksek olmasına rağmen, cinsiyet ortalamaları arasındaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlılık derecesine ulaşmamıştır (İ. Güven, 2019). M. Güven'in yaptığı araştırma verilerine göre erkeklerin narsizm düzeyi kadınlardan daha yüksek olarak bulunmuştur (M. Güven, 2019). Bu durum ülkemizdeki toplumsal yapı, otorite, yetki, hak iddia etme, liderlik, yönetme vb. birçok özelliğin fazlasıyla erkeklere yüklendiği gerekçesiyle açıklanmıştır. Akar tarafından yapılmış çalışmaya göre psikopatik kişilik

özellikleri açısından erkekler kadınlara oranla daha yüksek puan ortalamaları alırken; narsist ve makyavelist kişilik özellikleri açısından cinsiyetler arasında bir farklılaşma tespit edilmemiştir (Akar, 2019). Özkul'un çalışmasının sonuçlarına göre erkeklerin narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri düzeyi kadınlardan daha yüksek olarak bulunmuştur (Özkul, 2020). Dağtekin 418 kişilik örneklem grubu ile yaptığı çalışmada erkeklerin makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri kadınlardan daha yüksek puanlar aldıklarını, narsist kişilik özellikleri açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmadığını tespit etmiştir (Dağtekin, 2020).

Karanlık üçlü ve cinsiyet açısından bazı araştırmalarda erkek katılımcıların kadınlardan daha yüksek karanlık üçlü puanları alacağı öngörülürken araştırma sonucunda tersi olduğu tespit edilmiştir. Tajmirriyahi vd., İran'da bulunan iki üniversiteden 121'i erkek, 74'ü kadın olmak üzere 195 üniversite öğrencisinin katılımıyla bir araştırma yürütmüştür (Tajmirriyahi vd., 2021). Cinsiyet farklılıkları ile ilgili elde ettikleri verilere göre narsist özellikler açısından kadın katılımcılar erkek katılımcılardan daha yüksek puanlar almışlardır. Başka bir araştırmada ise Chiorri vd., erkeklerin karanlık üçlü puanlarını daha yüksek beklerken tersi olmuştur. (Chiorri vd., 2019). Chiorri vd., çalışmalarında karanlık üçlü ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere İtalyan yetişkin örneklem üzerinde bir araştırma yürütmüştür. Araştırma öncesinde erkeklerin karanlık üçlü puanlarının daha yüksek olacağını düşünmelerine rağmen kadınların puan düzeyleri daha yüksek olarak bulunmuştur. Cinsiyet ve karanlık üçlü arasındaki ilişkide bazı araştırmalarda her hangi bir anlamlı farklılaşma tespit edilemediği olmuştur. Saltoğlu yaptığı çalışmasında cinsiyetler arasında narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik özelliklerine eğilim açısından anlamlı bir farklılaşmaya ulaşmamıştır (Saltoğlu, 2018). Öngün – Demirağ, narsizm konusunda cinsiyet açısından herhangi bir fark olmadığını tespit etmiştir (Öngün – Demirağ, 2018). Romdhane vd., Tunus'ta yer alan üç büyük üniversiteden, 516 öğrenci ile gerçekleştirdikleri araştırmada psikopati açısından cinsiyetler arasında bir farklılaşma tespit etmemiştir (Romdhane vd., 2020).

Erkek egemen ve yönetimde erkeklerin sayıca üstün olduğu toplumlarda erkekler belli amaçlara yönelik daha fazla hırs ve rekabet içerisinde bulunmaktadır. Rekabetin artması daha fazla çıkar çatışmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle bu tür toplumlarda erkekler giderek daha fazla makyavelist ve psikopatik davranışlara meyletmektedir. Narsizm ile ilgili ise kesin olarak kadın ya da erkeklerde daha yüksektir şeklinde bir

yargıya varmak daha güçtür. Bu durum belki de narsizme sebebiyet veren durumların kesin olarak belirlenemiyor olmasından kaynaklanabilir.

8.1.2. Örneklemin Medeni Durumuna Göre Karanlık Üçlü Düzeyleri

Tablo 2: Örneklemin Medeni Durumuna Göre Karanlık Üçlü İlişkisi

		Medeni Duruma Göre Karanlık Üçlü (Duyarsız ya da duygusuz olmaya eğilimliyim.)											
		Kesinlikle katılmıyorum.		Katılmıyorum.		Kararsızım.		Katılıyorum.		Kesinlikle katılıyorum.		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Medeni durumunuz:	Bekar	78	19,3	21	5,2	11	2,7	1	0,2	6	1,5	117	28,9
	Evlü	216	53,3	28	6,9	8	2,0	4	1,0	15	3,7	271	66,9
	Dul	3	0,7	3	0,7	0	0,0	0	0,0	1	0,2	7	1,7
	Boşanmış	7	1,7	3	0,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	2,5
	Toplam	304	75,1	55	13,6	19	4,7	4	1,2	22	5,4	405	100
Chi-Square: X=23,163 df=12 p=.026 p<.05													

Tablo 2, medeni duruma göre karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik ilişkisini yansıtmaktadır. Medeni durum ve karanlık üçlü kişilik ilişkisini tespit etmek için katılımcılara “Duyarsız ya da duygusuz olmaya eğilimliyim” ifadesi yöneltilmiştir. Bekâr katılımcıların % 19.3’ü ‘kesinlikle katılmıyorum’, % 1.5’i ‘kesinlikle katılıyorum’; evli katılımcıların % 53.3’ü ‘kesinlikle katılmıyorum’, % 3.7’si ‘kesinlikle katılıyorum’ şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Ki-kare analizinin sonuçlarına göre medeni durum ve karanlık üçlü kişilik ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (p<.05). Evlilerin karanlık üçlü düzeyi bekârlardan daha düşük olarak bulunmuş ve “A2. Örneklemin medeni durumuna göre evlilerin karanlık üçlü kişilik düzeyi bekârlardan daha düşüktür” denencesi doğrulanmıştır.

İçinde yaşanan toplum kendi niteliklerine göre bireylere görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Türk toplumunda aile ve bunun resmi olarak oluşumunu sağlayan evlilik kurumu bu anlamda kişilere bir takım değer kalıplarını aktarmaktadır. Evlilik dışı beraber olmak ve bu gibi durumlar toplum tarafından yerilmektedir. Bu kadar önem atfedilen bir yapıya dâhil

olan evli bireylerde toplum içerisinde bekâr kimselere nazaran daha olgun ve oturaklı olmaktadır. Nitekim ahlak dışı yapılan her hangi bir aynı davranış, failin evli ya da bekâr olma durumuna göre toplum içerisinde farklı şekilde karşılık bulmaktadır. Toplum nazarında evli bireylerin ahlaki açıdan daha olumlu nitelikler sergilemesi, kişilik anlamında daha güzel hasletlere sahip şekilde davranmaları beklenmektedir. Bu bağlamda olmak üzere bu araştırmada karanlık üçlü kişilik puanlarının evli bireylerde bekârlara nazaran daha düşük şekilde bulunmuş olması denencemizi doğrulamış bulunmaktadır. M. Güven'in araştırma verilerine göre de evli bireylerin narsizm puanları bekârlardan daha düşük olarak bulunmuştur (M. Güven, 2019). Literatüre baktığımızda farklı sonuçlar görmek mümkündür. İ. Güven'in araştırmasında medeni durum ve 510akyavelizm ilişkisi çerçevesinde evli bireylerin 510akyavelizm puanlarının bekârlardan daha düşük olacağı yönündeki hipotez doğrulanmamıştır (İ. Güven, 2019). Çarpar'ın araştırmasına göre medeni durum ve psikopati arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır (Çarpar, 2017). Evlilik kurumu bireylere bir sorumluluk yüklemektedir. Bireyleri toplum nazarında örnek işler yapmaya teşvik etmektedir. Evli bireyler toplumun devamını sağlayacak olan aile kurumunun bir ferdi olarak davranışlarına daha fazla özen göstermekte ve ahlaki açıdan da daha iyi niteliklere sahip olmaya çalışmaktadır.

8.2. Dindarlık Eğilimine Göre Örneklemin Karanlık Üçlü Kişilik Düzeyleri

8.2.1. Öznel Dindarlık Algısına Göre Karanlık Üçlü Kişilik Düzeyleri

Tablo 3: Öznel Dindarlık Algısına Göre Karanlık Üçlü

		Öznel Dindarlık Algısına Göre Karanlık Üçlü (Başkalarının beni dikkate almasını istemeye eğilimliyim.)											
		Kesinlikle katılmıyorum.		Katılmıyorum.		Kararsızım.		Katılıyorum.		Kesinlikle katılıyorum.		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kendini dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum.	Katılıyorum.	104	25,7	38	9,4	20	4,9	70	17,3	57	14,1	289	71,4
	Katılmıyorum.	9	2,2	9	2,2	9	2,2	8	2,0	6	1,5	41	10,1
	Kararsızım.	16	4,0	10	2,5	18	4,4	16	4,0	15	3,7	75	18,5
	Toplam	129	31,9	57	14,1	47	11,6	94	23,2	78	19,3	405	100
Chi-Square: X= 27,598 df= 8 p= .001 p< .01													

Tablo 3, öznel dindarlık algısına göre karanlık üçlü kişilik puanlarını yansıtmaktadır. Örneklemin öznel dindarlık algısı ile karanlık üçlü kişilik ilişkisini ölçmek için katılımcılara “Başkalarının beni dikkate almasını istemeye eğilimliyim” ifadesi yöneltilmiş ve kendini dindar olarak tanımlayanların % 25.7’si ‘kesinlikle katılmıyorum’ ve % 14.1’i ‘kesinlikle katılıyorum’ şeklinde tercihlerini belirtmişlerdir. Kendini dindar kabul etmeyenler ilgili ifadeye % 2.2 oranında ‘kesinlikle katılmıyorum’ ve % 1.5 oranında ‘kesinlikle katılıyorum’ şeklinde yanıt vermişlerdir. Kendini dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüp görmeme noktasında ‘kararsız’ tutum sahipleri % 4 oranında ‘kesinlikle katılmıyorum’ ve % 3.7 oranında ‘kesinlikle katılıyorum’ seçeneklerini tercih etmişlerdir. Ki-kare analiz sonuçlarına göre öznel dindarlık algısı ile karanlık üçlü arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (p<.05). Öznel dindarlık algısı yükseldikçe karanlık üçlü düzeyi düşmekte ve “B1. Öznel dindarlık algısı ile karanlık üçlü kişilik düzeyi negatif yönlü ilişkilidir” denencesi doğrulanmış olmaktadır.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında denencenin tutarlılığı görülmektedir. Kartopu tarafından yapılmış bir araştırmaya göre öznel dindarlık algısı ile narsizm ilişkisinde öznel dindarlık arttıkça narsizm düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir (Kartopu, 2013). Benzer şekilde bir sonuç Aghababaei vd., tarafından Tahran’ın kentsel bir bölgesinde iki özel şirketten 223 çalışanın katıldığı bir araştırmada görülmektedir (Aghababaei, 2014). % 62.3’ü evli olan katılımcıların tamamı Müslüman olduklarını

belirtmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre dindar insanların daha düşük düzeyde karanlık üçlü özelliklerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ashmawy'nin yaptığı araştırmaya göre öğrencilerin dindarlık algıları arttıkça narsizm algıları azalmıştır (Ashmawy, 2016). M.Güven'in araştırmasına göre dindarlık, dini inanç ve duygu, dini davranış, dini bilgi ve içsel dini motivasyon düzeyi arttıkça narsizm düzeyi azalmaktadır (M. Güven, 2019). Daghigh vd., (2019) tarafından yapılan çalışmada dindarlık dört boyuta (bağlanma, davranma, inanma ve aidiyet) indirgenmiştir. Katılımcıların yüksek düzeyde büyüklenmeci narsizm özelliklerini taşımalarının büyük olasılıkla bu dört boyutun davranışlarla olan ilişkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. İ. Güven tarafından yapılan araştırmaya göre dindarlık ve makyavelizm arasında negatif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (İ. Güven, 2019). Dindarlık arttıkça makyavelist davranışlara olan yönelme azalmaktadır. Romdhane vd., Tunus'ta gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda yüksek derecede dindarlık puanlarına sahip kadınların psikopatik kişilik puanlarının ciddi derecede düşük olduğunu belirtmiştir (Romdhane vd., 2020). Atari – Chegeni (2017) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre psikopati seviyesi yüksek olan kadınların dini eğilimlere daha düşük düzeyde sahip oldukları tespit edilmiştir. Jonason vd., tarafından Polonya örnekleminde yapılmış bir araştırma sonucuna göre psikopati ile dindarlık negatif ilişkili bulunmuştur (Jonason vd., 2013).

Dini eğilimler bünyesinde ahlaki ilke, değer ve erdemleri barındırır. İnanan birey bu eğilimlere sahip olduğu yeterlik ve düzeyde bunu davranışlarına yansıtmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda dindarlık eğilimi düzeyi arttıkça bireylerde karanlık üçlü özelliklerinin azaldığını görülmektedir. Narsist kişilik, bireyin kendini toplum içerisinde en üstün niteliklere kendisinin sahip olduğunu empoze ederken; dini değerler bunun böyle olmadığını belirtmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Allah, insanları yaptıkları kötü davranışlara ilişkin uyarır, örnek almaları gereken kişinin Hz. Muhammed (sav) olduğundan, insanların yaratılış olarak zayıf olduğundan bahseder. İslam dini, müntesiplerinden bir takım ölçüler dâhilinde hareket etmelerini istemektedir. Bu ölçüler sayesinde birey hem dünya işlerinde hem de ahiret hayatında daha kazançlı ve mutlu olacaktır. Dini emirler, değerler, normlar ve kaideler bireyin hayatını pozitif anlamda geliştiren unsurlardır. İslam'ın bu anlamda bireyden beklentilerinden biri onun kendi bilincinde olarak hareket etmesidir. Kendini bilen birey hareketlerini kontrol etmede başarılı olmaktadır. Sürekli dışarıdan övülme ihtiyacına düşmemektedir. Dinin bu isteğinin karşısında narsist eğilimli

birey ise tersi istikamette olarak sürekli övülme ihtiyacı hisseden, yalnızca kendisi için hareket eden ve nihayetinde başkalarını kendi amaçlarına yönelik kullanmayı şiar edinen kimseler olmaktadır. “Narsisist bireyler devamlı, şaşmaz ve aşırı takdir ve hayranlığa ihtiyaç duyarlar. Kendilerini diğerlerinin üzerinde özel, eşsiz, istisnai olarak görürler ve bunun sonucunda manipülatif, ukala, sömürgeci tutumlar ve diğerlerini anlayamama gibi davranışlar sergilerler” (Öngün - Demirağ, 2018, 74). Din, müntesiplerinden bu tür davranışlar sergilememeleri konusunda dikkatli olmalarını istemektedir. Bir kimsenin dindar olduğunun vurgulanması, onun dini içselleştirdiği; dinî emir, tavsiye ve yasaklara bireysel düzlemde uyduğu; dini, gündelik hayatında toplumsal denetleyici olarak kabul ettiği ve kendi yaşayışının bir göstergesi haline getirdiği anlamına gelir” (Şirin, 2017, 181). Dini değer ve yargıları içselleştirmek, onları kişiliğinde ve davranışlarında yansıtmak anlamına gelmektedir. Bu durumda dindar kimseler, makyavelist kişilik özelliklerine göre değil de dinin emrettiği veya yasakladığı kurallara göre yaşayıp, kişiliklerini bu doğrultuda eğiteceklerdir. Dindar bireyler çevrelerine karşı bencil ve acımasızca davranmaya yeltenmemeye dikkat eden bireylerdir. Dindar kesimlerin yoğunlukta olduğu kesimlerde bireysel çıkar ve yönelimlere daha az oranda başvuruluyor olması kuvvetle muhtemeldir. Zira din, inananlarından bencilce hareketleri değil toplumsal menfaat ve çıkarları göz önüne alarak, toplumsal düzeni koruma ve sürdürmeyi istemektedir. Bu açıdan din, müntesiplerini psikopatik kişilik özelliklerinden uzak tutmaya çalışmaktadır.

8.2.2. Günlük Namaz İbadetini Yerine Getirme Durumuna Göre Karanlık Üçlü Düzeyleri

Tablo 4: Günlük Namaz İbadetini Yerine Getirme Durumuna Göre Karanlık Üçlü

		Günlük Namaz İbadetini Yerine Getirme Durumuna Göre Karanlık Üçlü (İstediyimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim.)											
		Kesinlikle katılmıyorum.		Katılmıyorum.		Kararsızım.		Katılıyorum.		Kesinlikle katılıyorum.		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Beş vakit namaz kılanların.	Kesinlikle bana uygun.	153	37,8	15	3,7	14	3,5	5	1,2	9	2,2	196	48,4
	Bana uygun.	88	21,7	20	4,9	3	0,7	6	1,5	3	0,7	120	29,6
	Kararsızım.	32	7,9	6	1,5	8	2,0	2	0,5	2	0,5	50	12,3
	Bana uygun değil.	18	4,4	8	2,0	1	0,2	1	0,2	1	0,2	29	7,2
	Kesinlikle bana uygun değil.	6	1,5	2	0,5	2	0,5	0	0,0	0	0,0	10	2,5
	Toplam	297	73,3	51	12,6	28	6,9	14	3,5	15	3,7	405	100
		Chi-Square: X= 28,244 df= 16 p= .030 p<.05											

Tablo 4, günlük namaz ibadetini yerine getirme ve karanlık üçlü ilişkisini yansıtmaktadır. Bu ilişkiyi tespit etmek amacıyla katılımcılara “İstediyimi elde etmek için başkalarını kullanmaya eğilimliyim” ifadesi sunulmuştur. Günlük namaz ibadetini uygulamayı hayatlarında kesinlikle benimsemiş katılımcılar ilgili ifadeye % 37.8 oranında ‘kesinlikle katılmıyorum’ ve % 2.2 oranında ‘kesinlikle katılıyorum’ demişlerdir. Günlük namaz ibadetini hayatlarında kesinlikle benimsememiş olduğunu ifade eden katılımcılar ilgili ifadeye % 1.5 oranında ‘kesinlikle katılmıyorum’ ve % .0 oranında ‘kesinlikle katılıyorum’ demişlerdir. Ki-kare analiz sonuçlarına göre günlük namaz ibadetini yerine getirme ve karanlık üçlü arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (p<.05). Namaz kılanların karanlık üçlü düzeylerinin kılmayanlara göre düşük olduğu bulunmuş ve “B2. Günlük namaz ibadetini yerine getirme durumu ile karanlık üçlü kişilik düzeyi negatif yönlü ilişkilidir” denencesi doğrulanmıştır.

Hayta, yaptığı araştırma neticesinde dini pratik boyutları olan; namaz, oruç, dua ve tevbe ile psiko-sosyal uyum boyutları olan; kendini ifade etme, kendini kabullenme, kaygı, etkinlik, sosyallik ve sorumluluk arasında anlamlı ve olumluluk düzeyinin de yüksek olduğu bir ilişki tespit etmiştir (Hayta, 2000). Dini inanışa sahip birey, inandığı dinin pratiklerini yerine

getirmekle dinin hayatına yerleşmesini sağlamaktadır. “Dini inançların yanı sıra özellikle dini pratikler, öz ve amacı itibarıyla bireyin var olduğuna inandığı kutsal varlığı ve onun üstün/aşkın gücü karşısında kendi acizliğini itiraf etmesi anlamını taşır” (Koç, 2008, 81). Dini pratikler kişinin kendi aczini kabul etmekle büyülenmeci olmalarını engellemiş olmaktadır. Aynı zamanda yapılan dini pratikler kişinin kendini sürekli kontrol etmesini sağlamakta ve hareketlerine düzen getirmektedir. Bu sayede kişi karanlık üçlü eğilimlerinden uzak olabilmektedir. “Dini inanç ve uygulamalar tüm dünyada bir çok insan için mevcut ve önemlidir. Örneğin, Gallup anketleri Amerika’da yaşayan insanların % 96’sının Tanrı’ya inandığını, % 90’dan fazlasının dua ettiğini, % 69’unun kilise üyeliğinin olduğunu ve % 43’ünün haftalık kilise, sinagog veya mabetlere gittiklerini göstermektedir” (Koenig - Larson, 2001, 67). Dini pratikler, dini inançların yerleşmesinde ve dini hayatın sağlanmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. “Dini bir yaşam tarzının benimsenip bireyin kişiliğinde yapılanması, sürekli yenilenen ve yinelenen dini tecrübelerle gerçekleşir, bu da dini pratiklerle mümkün olur. Dolayısıyla bilinci alt seviyelerden kurtarıp, bireyin gerçek değerini ortaya çıkaran bilişsel kuvvet derecelerine yükseltme, dini pratiklerin temel bir fonksiyonudur” (Koç, 2002, 36). Ferdin bilinçlenmesi demek bir yandan hareketlerinde ve davranışlarında çok daha fazla özenli olacağı anlamı taşımaktadır. Diğer yandan bilinçli hareket eden insan dini pratikleri uyguladıkça dinin özüne daha fazla vakıf olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2013 yılında gerçekleştirdiği “Türkiye’de Dini Hayat” isimli çalışmaya göre, katılımcılardan oldukça dindar olduklarını belirtenlerin % 66.1’i ve hiç dindar olmadığını belirtenlerin % 4.2’si vakit namazlarını kıldıklarını ifade etmişlerdir. Gök yaptığı araştırma sonucunda düzenli olarak namaz kılan bireylerin diğerlerine kıyasla affetme, alçakgönüllülük, ruh sağlığı sürekliliği ve tinsel deneyim düzeylerinin daha yüksek pozitif yönde etkisi olduğunu tespit etmiştir (Gök, 2017). Kaya – Küçük tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında namaz ibadetinin bireylerin hayata anlam verme ve psikolojik iyi olma durumu olan ruh sağlığını olumlu yönde etkilediğini tespit etmişlerdir (Kaya – Küçük, 2017). Ruhen sağlıklı bir kişi günlük hayatında da menfi kişilik özelliklerinden uzak yaşamaktadır. Namaz insan ruhuna kattığı huzurla onu dengeli bir kişiliğe büründürür. Ruhen sağlam bir insan haline getirir. Psikolojik anlamda birey, daha uyumlu, ılımlı ve sağlıklı olamaya başlamaktadır. Namaz ile kişilik özellikleri dengeye bürünen insanın karanlık üçlü eğilimlerine daha az meylenmesi beklenmektedir.

8.2.3. Oruç Tutma Durumuna Göre Karanlık Üçlü Düzeyleri

Tablo5: Ramazan Orucunu Tutma Durumuna Göre Karanlık Üçlü

		Ramazan Orucunu Tutma Durumuna Göre Karanlık Üçlü (Kendi çıkarım için başkalarını kullanmaya eğilimliyim.)											
		Kesinlikle katılmıyorum.		Katılmıyorum.		Kararsızım.		Katılıyorum.		Kesinlikle katılıyorum.		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ramazan oruçlarını tutarım.	Kesinlikle bana uygun.	257	63,5	39	9,6	7	1,7	2	0,5	11	2,7	316	78,0
	Bana uygun.	44	10,9	10	2,5	2	0,5	0	0,0	3	0,7	59	14,6
	Kararsızım.	9	2,2	1	0,2	1	0,2	0	0,0	0	0,0	11	2,7
	Bana uygun değil.	6	1,5	5	1,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	2,7
	Kesinlikle bana uygun değil.	5	1,2	1	0,2	1	0,2	1	0,2	0	0,0	8	2,0
	Toplam	321	79,3	56	13,8	11	2,7	3	0,7	14	3,5	405	100
		Chi-Square: X= 32,769 df= 16 p= .008 p< .05											

Tablo 5, Ramazan orucunu tutma ve karanlık üçlü ilişkisini yansıtmaktadır. Ramazan orucunu tutma ve karanlık üçlü arasındaki ilişkiyi tespit etmek için katılımcılara “Kendi çıkarım için başkalarını kullanmaya eğilimliyim” ifadesi verilmiş ve Ramazan orucu tutmayı hayatlarında kesinlikle benimsemiş katılımcılardan % 63.5’i ‘kesinlikle katılmıyorum’ ve % 2.7’si ‘kesinlikle katılıyorum’ şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Ki-kare analiz sonuçlarına göre Ramazan orucunu tutma ve karanlık üçlü arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<.05). Ramazan orucunu tutma puanları yükseldikçe karanlık üçlü düzeylerinin düştüğü tespit edilmiş ve “B3. Oruç tutma durumu ile karanlık üçlü kişilik düzeyi negatif yönlü ilişkilidir” denencesi doğrulanmıştır.

Kaya - Küçük araştırmalarının sonuçlarına göre oruç ibadetinin öğrencilerin daha çok psikolojik iyi olma durumuna olumlu bir etki yaptığını tespit etmişlerdir (Kaya – Küçük, 2017). Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki oruç ibadetini yerine getiren kimseler getirmeyenlere kıyasla daha duyarlı olmaktadırlar. “Oruç ibadeti ile ilgili 306 üniversite

öğrencisi ve araştırma görevlisi üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre oruç ibadetini yerine getirenlerin bu ibadeti yerine getirmeyenlere kıyasla daha vicdanlı, sabırlı, ve alçak gönüllü oldukları bulunmuştur” (Gök, 2017, 19). V. Uysal tarafından yapılmış bir araştırmaya göre oruç ve empati arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir (V. Uysal, 2007). Empati, karanlık üçlü kişilik özellikleriyle zıtlık barındırmaktadır. Ayrıca V. Uysal yaptığı araştırma neticesinde oruç ibadetiyle ilgili olarak tutumların hem bilişsel hem de davranışsal düzeyde çok yüksek olduğunu tespit etmiştir. Katılımcıların % 96.1’i Ramazan’da oruç tutmanın gerekli olduğunu; % 91.1’i ise devamlı olarak Ramazan ayı oruç ibadetlerini yerine getirdiklerini belirtmiştir. DİB tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye genelinde ‘Sağlığım el verdiği sürece Ramazan ayında oruç tutarım’ diyenlerin oranı % 83.4, ‘Hiç oruç tutmam’ diyenlerin oranı ise % 2.5’tir (Subaşı, 2013). Ramazan ayı oruç ibadeti tüm dünya da yaşayan Müslümanların aynı zamanlarda aynı durumları paylaştığı çok önemli bir ibadettir. Toplum olarak beraber paylaşılan değerler, beraber ibadet etme insanlara birlik olma ruh hali kazandırmaktadır. Böylece insanlar birbirlerine daha duyarlı olabilmekte ve birbirlerini daha iyi anlayabilmektedir. Bölgenin en varsıl kesimlerinde yaşayan Müslümanlar bile belli saat aralıklarında hiçbir şekilde yeme-içme yapamamaktadır. Bu durum onları yoksul kimselere karşı daha duyarlı kılabilmekte, empati kurmalarına sebep olabilmektedir. Bu şekilde duyarlılıklarını artıran bireyler kendi çıkarlarını öteleyebilmeyi öğrenmekte ve uygulamaktadır. Çevre duyarlılığı artıran bir bölgede karanlık üçlü özelliklerine daha az rastlanması beklenmektedir. Ayrıca oruç tutmak, iradi olarak kişinin yeme-içme ve kötü davranışlardan sakınmasını sağlamaktadır. Ulaşabilecekken gıdalarla teması kesmek, kötü söz ve fiillerden ibadet halinde olduğu için uzak durmak irade terbiyesine büyük katkılar sağlamaktadır. “Oruç tutan bir kimse otokontrol ve otokritik yapmak suretiyle dini ve ahlaki değerlere göre davranışlarını düzenlemek durumunda olacağı için kişinin irade gücü ve vicdanının gelişip olgunlaşmasında etkili olduğu düşünülebilir. Zira vicdan insanda değer şuurunun gelişmesiyle oluşur” (V. Uysal, 2007, 21). Bu bağlamda oruç tutmak bireye irade ve şuur katmakta, vicdanen daha sağlıklı bir kişiliğe sahip olmasını sağlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada dindarlık eğilimi ile karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik ilişkisi araştırılmış ve dindarlık eğiliminin karanlık

üçlü kişilik özelliklerini etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre dindarlık eğilimine sahip bireylerin diğer bireylere kıyasla narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Çalışmanın bu kısmına kadar araştırma soru ifadelerine yanıtlar bulmak amacıyla yapılan analizler ve bu analizler neticesinde elde edilen bulgular ortaya konmuş ve bu bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır. Bu kısımda ise araştırma neticesinde elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Bu araştırma, “*Örneklemin narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri düzeyi bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?; Dindarlık eğilimine göre örneklemin karanlık üçlü kişilik düzeyi farklılaşmakta mıdır?*” şeklinde temel problem ve bunlarla ilişkili alt problemlerden oluşmuştur. Bu bağlamda Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerinde ikamet eden, bir meslek sahibi olup aktif şekilde çalışmakta olan 405 yetişkin birey tesadüfi yöntemle belirlenmiş ve örneklem olarak seçilmiştir. Örneklemin narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik düzeyi belirlenmiş ve dindarlık eğilimlerine göre farklılaşmalar olup olmadığı ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ilk problemi ‘*Örneklemin karanlık üçlü kişilik düzeyi bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?*’ şeklindedir. Seçilen sosyo-demografik değişkenler ise cinsiyet, yaş, medeni durum ve fiziksel görünüş memnuniyetidir. Cinsiyete göre karanlık üçlü kişilik puan ortalaması kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksek bulunmuştur. Medeni durum değişkenine bakıldığında beklenildiği üzere karanlık üçlü kişilik düzeyi evli bireylerde bekârlardan daha düşük olarak bulunmuştur. Fiziksel görünüş memnuniyeti ile karanlık üçlü kişilik düzeyine bakıldığında memnuniyet düzeyinin artması ile karanlık üçlü düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

İkinci problem ‘*Dindarlık eğilimine göre örneklemin karanlık üçlü düzeyinde önemli bir farklılaşma var mıdır?*’ şeklindedir. Öznel dindarlık algısına göre örneklemin karanlık üçlü puanlarına bakıldığında öznel dindarlık algısı yüksek olanların karanlık üçlü puanları diğer katılımcılardan düşük bulunmuştur. Günlük namaz ibadetini yerine getirme durumuna bakıldığında karanlık üçlü puanları günlük namaz ibadetini yerine getiren bireylerde yerine getirmeyenlere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ramazan orucunu tutma durumuna göre örneklemin karanlık üçlü puanlarına bakıldığında Ramazan orucunu tutan bireylerin karanlık üçlü puanlarının tutmayanlara göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre dindarlık eğiliminin karanlık üçlü (narsist, makyavelist ve psikopatik) kişilik özellikleri ile dindarlık eğilimi arasında istatistiksel anlamda bir ilişkinin olduğu ($p<.05$) ve dindarlık eğilimi arttıkça narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik puanlarının azaldığı tespit edilmiştir. Karanlık üçlü kişilik özelliklerinin üç boyutunun beraber ele alındığı bu çalışmanın yeni araştırma ve tartışmalara kapı aralayabileceği düşünülmekte ve bu araştırmanın Din Psikolojisi literatürüne katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Aghababaei, Naser vd. "Dirty Dozen vs. The H Factor: Comparison of The Dark Triad and Honesty-Humility in Prosociality, Religiosity, and Happiness". *Personality and Individual Differences* 67 (2014), 6-10. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2014.03.026>
- Aharoni, Eyal vd. "What's Wrong? Moral Understanding in Psychopathic Offenders". *Journal of Research in Personality* 53 (2014), 175-181.
- Akar, Merve. *The Effect of Motivation on Dark Triad, Job Satisfaction and Depression, Stress, Anxiety*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Akkaya Türköl, Yeliz – Cengil, Muammer. "Kişilik Özellikleri ve Dini Başa Çıkma". *Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı*. ed. Nevzat Gencer – Muammer Cengil. 63-88. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1.Baskı, 2020.
- Alanka, Ömer - Cezik Aslihan. "Dijital Kibir: Sosyal Medyadaki Narsistik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme". *TRT Akademi*, 1/2 (2016), 550-569.
- Anderson, Nathaniel E. – Kiehl, Kent A. "The Psychopath Magnetized: Insights from Brain Imaging". *Trends in Cognitive Sciences*, 16/1 (2012), 52-60.
- Anlı, İrem- Bahadır, Güler. "Kendilik Psikolojisine Göre Narsistik ve Sınır Kişilik Bozukluğu". İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 27/1 (2007), 1-12.
- Arslan, Müzeyyen. *Tüketimin Karanlık Üçlüsü: Açgözlülük, Materyalizm ve Tüketici Kibrinin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisine Yönelik Hatay'da Bir Araştırma*. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Ashmawy, Merve, F. A. A. A. *Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi (Sinop Örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Atalay, Talip. "Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma". *Dindarlık Olgusu Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*. Ed. Hayati Hökelekli. 643-658. Bursa: Kurav Yayınları, 2004.
- Atan, Yaşar. *Akdeniz Mitolojisinden Efsaneler: Mitoloji*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2011.

- Atari, Mohammad - Chegeni, Razieh. "The Dark Triad and Long-Term Mate Preferences in Iranian Women". *Personality and Individual Differences* 104 (2017), 333-335.
- Aydoğdu, Nergiz. *Makyavelist Düşüncenin Türkiye'ye Girişi -Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Siyaset Felsefesi-*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Babiak Paul – Hare, Robert. D. *Snakes in Suits*. Harper Collins e-book, 2006.
- Balcıoğlu, Yasin Hasan. *Kişiliğın Psikopati, Mizaç ve Karakter Boyutlarının Şizofreni Hastalarında Yineleyici Suç Üzerine Etkisi*. İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim Kliniği, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2020.
- Baldini, Artemio E. "Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu". *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*. Ed. Cemal Baki Akal. 11-25. Ankara: Dost Kitabevi, 2018.
- Barlak, Mehmet Serkan. *Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Bireylerde Psikopati Düzeyinin Disfonksiyonel Şemalar ve Zihin Kuramı Yetenekleriyle İlişkinin Belirlenmesi*. İstanbul: Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Uzmanlık Tezi, 2012.
- Baynal, Fatma. "Erich Fromm'da Din ve Ahlak Bağlamında Narsisizm". *Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı*. ed. Nevzat Gencer – Muammer Cengil. 15-35. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1.Baskı, 2020.
- Behary, Wendy . *Narsistle Ateşkes*. Çev.: Melis Caner, Nihan Azizlerli. İstanbul: Psikonet Yayınları,2021.
- Biçer, Can. "Wolves in Sheep's Clothing: Spotting The Dark Triad of Personality in Organizations and Overcoming The Troubles They Cause". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10/19 (2020), 297-310.
- Bodur, Hüsnü Ezber – Çapcıoğlu, İhsan. "Sosyolojik Teori ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz – İhsan Çapcıoğlu. 111-147. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı, 2012.
- Boyraz, Berfu. "Machiavelli'nin İnsan Doğası Düşüncesinin Siyaset Kuramına Etkisi". *Akdeniz İİBF Dergisi* 20/1 (2020), 90-110.

- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2017.
- Bugur, Özlem. *Kadın Mahkumlarda Psikopati ile Suç Tekrarı ve Suç Tipi (Şiddet İçeren – Şiddet İçermeyen) Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Burger, Jerry M. *Kişilik*. Çev.: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Brownell Katrina M. vd. "Fatal Attraction: A Systematic Review and Research Agenda of The Dark Triad in Entrepreneurship". *Journal of Business Venturing* 36 (2021), 1-18.
- Campbell, W. Keith vd. "Narcissism in Organizational Contexts". *Human Research Management Review*, 21 (2011), 268-284.
- Carter, Gregory L vd. "Lifetime Offspring and The Dark Triad". *Personality and Individual Differences*, 32 (2018), 79-83.
- Cope, Lora. M. vd. "Examining The Effect of Psychopathic Traits on Gray Matter Volume in A Community Substance Abuse Sample". *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 204 (2012), 91-100.
- Cleckley, Hervey Milton. *The Mask of Sanity*. Augusta: Georgia, 1988.
- Chiorri, Carlo vd. "Does The Dark Triad Manifest Similarly in Men and Women?", *Current Psychology*, 38/3 (2019), 659-675.
- Christie, Richard - Geis, Florence L. *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press, 1970.
- Czarna, Anna Z. vd. "The Dirty Dozen Scale: Validation of A Polish Version and Extension of The Nomological Net". *Frontiers in Psychology* 7/445 (2016), 1-12.
- Çarkoğlu, Ali - Kalaycıoğlu, Ersin. "Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma" Sabancı Üniversitesi, (2009). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/399>
- Çarpar, Elif. *Tutuklu ve Hükümlü Servisine Ceza Sorumluluğu Belirlenmesi Amacıyla Yatırılan Olgularda Antisosyal Kişilik Bozukluğu ve Psikopati İle Hekimi Yanıltıcı Davranış Arasındaki İlişki*. İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim Kliniği, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2017.

Çıkrıkçılı, Uğur. *Antisosyal Kişilik Bozukluğu Tanısı Almış Cinayet Hükümlülerinde Karar Verme, Duygu Tanıma Davranışlarının Psikopatî Açısından İncelenmesi ve Sağlıklı Kontroller ile Karşılaştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2018.

Çoban Hatice – İrmiş Ayşe. “Yöneticilerde Narsisizm Üzerine Bir Araştırma”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 14/1 (2018), 123- 145.

Daghigh, Ahmad vd.. “Exploring The Relation Between Religiosity and Narcissism in An Iranian Sample”. *Personality and Individual Differences* 139 (2019), 96-101.

Dağtekin, Hasan. *Karanlık Üçlü'nün Kariyer Tercihlerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Dębska, Małgorzata vd. “The Dark Triad of Personality in The Context of Health Behaviors: Ally or Enemy?”. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18/4113 (2021), 1-9.

Demircioğlu, Zeynep Işıl. *Antecedents of Social Media Addiction and Cyberbullying among Adolescents: Attachment, The Dark Triad, Rejection Sensitivity and Friendship Quality*. Ankara: Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Doerfler, Stephen vd. “The Self-Concepts of People with Dark Triad Traits Tend to Be Weaker, Less Clearly Defined, and More State-Related”. *Personality and Individual Differences* 180 (2021), 1-9.

Dotterer, Hailey L. “Neural Network-Level Examinations of Psychopathy: Preliminary Evidence and Future Directions”. *Biological Psychiatry: Cognitive and Neuroimaging* 3 (2018), 981-982.

Düzgün, Şaban Ali. *Aydınlanmanın Keşif Araçları*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.

DSM-V, Amerikan Psikiyatri Birliği. *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-V)*, Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, Çev.: Ertuğrul Köroğlu, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2014.

D'Souza, Marcia Figueredo vd. “Do I Win, Does The Company Win, or Do We Both Win? Moderate Traits of The Dark Triad and Profit

- Maximization". *Revista Contabilidate & Financas* 30/79 (2019), 123-138. DOI: 10.1590/1808-057x201806020.
- Eldoğan, Dilay. "Hangi Narsizm? Büyükleme ve Kırılgan Narsizmin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Gözden Geçirme". *Türk Psikoloji Yazıları* 19/37 (2016) 1-10.
- Emmons, Robert A - Paloutzian, Raymond F. "Din Psikolojisi: Dün, Bugün ve Yarın". Çev.: Ali Ayten. *Din Psikolojisi*, Ed.: Ali Ayten. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Engeler, Alper. *Psikopati ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Eysenck, Hans Jürgen. *A Model for Personality*. Edt.: H. J. Eysenck, , German: Springer, 1981.
- Forth, Adelle E. vd. "The Assessment of Psychopathy in Male and Female Noncriminals: Reliability and Validity", *Personality and Individual Differences*, 20/5 (1996), 531-543.
- Freud, Sigmund. *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. Çev.: B. Büyükkal ve S. M. Tura. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Freud, Sigmund. *On Narcissism: An Introduction*. Germany: White Press, 2014.
- Fromm, Erich - Hiperlink. *Hayatı Sevme Sanatı Üzerine Görüşleri*. İstanbul: Hiperlink, 2014.
- Garcia, Danilo vd. "The Dark Side of The Affective Profiles: Differences and Similarities in Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism". *Sage Open*, October-December (2015), 1-14. DOI: 10.1177/2158244015615167
- Gogola, Anna M. vd. "The Dark Triad of Personality's Relationship with Compliance towards Covid-19 Pandemic Recommendations along with Anxiety and Depressive Symptoms in Polish Citizens", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18/5478 (2021), 1-12.
- Gök, Hülya. *Düzenli Namaz Kılanlarla Kılmayanların Affetme, Alçakgönüllülük, Ruh Sağlığı ve Tinsel Deneyim Düzeylerinin Karşılaştırılması*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları, 2017.

- Gürses, İbrahim. *Sufi Psikolojisi Melâmîler Örneği*. Ankara: Hece Yayınları, 2019.
- Güven, İbrahim Furkan. *Makyavelizm ve Dindarlık İlişkisi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Güven, Metin. *Narsisizm Alçakgönüllülük ve Dindarlık İlişkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Hacıkeleşoğlu, Hızır. *Ebeveyn Tutumları ve Kişilik Özelliklerinin Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Hare, Robert D. "Psychopathy as A Risk Factor for Violence". *Psychiatric Quarterly* 70/3 (1999a), 181-197.
- Hare, Robert D. *Without Conscience*. New York: The Guilford Press, (1999b)
- Hayta, Akif. "U. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 487-506.
- Hervé, Hugues. F. vd. "Psychopathy and Sensitivity to The Emotional Polarity of Metaphorical Statements", *Personality and Individual Differences*, 35 (2003), 1497-1507.
- Horney, Karen. *Psikanalizde Yeni Yollar*. Çev.: Selçuk Budak. İstanbul: Totem Yayınları, 2017.
- Hökelekli, Hayati. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 19 (1999), 248-252.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Hökelekli, Hayati. *İslam Psikolojisi Yazıları*. İstanbul: Dem Yayınları, 2012.
- Jonason, Peter – Webster, Gregory. "The Dirty Dozen: A Concise Measure of The Dark Triad". *Psychological Assessment* 22/2 (2010), 420-432.
- Jonason, Peter vd. "Quick and Dirty: Some Psychosocial Costs Associated With the Dark Triad in Three Countries". *Evolutionary Psychology Journal* 11/1 (2013), 172-185.

- Jonason Peter vd. "Valuing Myself Over Others: The Dark Triad Traits and Moral and Social". *Personality and Individual Differences* 81 (2015), 102-106.
- Kalenci, Hatice. *On Birinci Sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beş Vakit Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Kamili, Fahri. *İslam Fıkhında Namaz İbadeti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kanten, Pelin vd. "Kişiliğin Karanlık Yönünün Üretkenlik Karşıtı İş Davranışlarına Etkisinde Psikolojik Sözleşmenin Düzenleyici Rolü". *Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 29/2 (2015), 365-391.
- Karaaziz, Meryem – Erdem Atak, İrem. "Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme". *Nesne* 1/2 (2013), 44-59.
- Kartopu, Saffet. "Narsisizmin Dindarlık Eğilimleriyle İlişkisi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği = The Relationship Between Narcissism and Religiousness Tendency: A Case Study in the University of Gümüşhane". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/6 (2013), 625-649.
- Kavak, Onur. *Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Siyaset ve Kariyer Planlamaya Etkisinde Örgütsel Aidiyetin Aracı Rolü*. Kars: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Kaya, Mevlüt – Küçük, Nurettin. "İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/42 (2017), 17-43.
- Kernberg, Otto. *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*. Çev.: Mustafa Atakay. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Kızıltan, Hakan. *Narcissistic Personality Inventory (NPI) Ölçeğinin Türkçe Formu Dil Eşdeğerliliği, Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Kiehl, Kent.A. *Psikopatlar Arasında*. Çev.: Ekin Duru, İstanbul: Say Yayınları, 2015.

- Kiehl, Kent A.- Hoffmann Morris B. "The Criminal Psychopath: History, Neuroscience, Treatment, and Economics". *Jurimetrics*, 51 (2011), 355-397.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Koç, Mustafa. *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Koç, Mustafa. *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Koçoğlu, Öykü. *Moderating Effect of Perceived Situational Strength on The Relationship Between The Dark Triad and Counterproductive Work Behaviors*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Koenig, Harold G – Larson, David B. "Religion and Mental Health: Evidence for an Association". *International Review of Psychiatry* 13/2 (2001), 67-78.
- Korponay, Cole vd. "Impulsive-Antisocial Dimension of Psychopathy Linked to Enlargement and Abnormal Functional Connectivity of The Striatum". *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging*, 2 (2017), 149-157.
- Köymen, Esmenur. "Büyüklenmeci Narsisizm ve Kırılgan Narsisizm ile Bilişsel Duygu Düzenleme ve Kişilerarası Problemlerin İlişkisi", , İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kur'ân-I Kerîm ve Meâli, 2016. Haz.: Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrıçı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kutub, Muhammed. *İslâma Göre İnsan Psikolojisi*. Çev.: Akif Nuri. İstanbul: Çığır Yayınları, 1977.
- Lang, Andras. "Borderline Personality Organization Predicts Machiavellian Interpersonal Tactics". *Personality and Individual Differences* 80 (2015), 28-31.

- Lasch, Christopher. *The Culture of Narcissism American Life in An Age of Diminishing Expectations*. New York: W. W. Norton&Company, 1991.
- Lowicki, Pawel - Zajenkowski, Marcin., 2017. "No Empathy for People Nor for God: The Relationship between The Dark Triad, Religiosity and Empathy", *Personality and Individual Differences*, 115 (2017), 169-173.
- Lyons, Minna. *The Dark Triad of Personality Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy in Everyday Life*. UK: Academic Press, 2019.
- Masterson, James F. *Narsistik ve Borderline Kişilik Bozuklukları*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. "Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İstanbul Örneği)". İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,1999.
- Mengüloğlu, Mehmet Ali. *Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile Girişimcilik Niyeti Arasındaki İlişki*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Miskovich, Tara A. "Abnormal Cortical Gyrfication in Criminal Psychopathy", *NeuroImage: Clinical*, 19 (2018), 876-882.
- Murat, Gülay. *Karanlık Kişilik Özellikleri ile Sinizm Arasındaki İlişki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Nagler, Ursula K J vd. "Is There A "Dark Intelligence"? Emotional Intelligence Is Used By Dark Personalities to Emotionally Manipulate Others". *Personality and Individual Differences* 65 (2014), 47-52.
- Navas, Maria Patricia vd. "Associations between Dark Triad and Ambivalent Sexism: Sex Differences among Adolescents". *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17 (2020), 1-11.
- Noyan, Cemal Onur. *Antisosyal Kişilik Bozukluğu Tanılı Bireylerin Karar Verme Süreçleri ile Psikopati ve Mizaç-Karakter Özellikleri Arasındaki İlişki*. İstanbul: Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydar Paşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Uzmanlık Tezi, 2008.
- Öngün, Erdem - Demirağ, Aşkın. "Narsistik Kişilik Envanteri Açısından Özçekim Yapma Tutumu Üzerine Bir Araştırma". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2018), 71-87.

- Özkul, Kemal. *Dishonesty in Close Relationships: The Effect of The Dark Triad Personality Traits and Adult Attachment Styles on The Perceptions of Infidelity*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Özler, Derya E vd. "Örgütlerde Sinizm Güvensizlikle Mi Bulaşır?". *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 2/2 (2010), 47-57.
- Özsoy, Emrah – Ardıç, Kadir. "Karanlık Üçlü'nün (Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati) İş Tatminine Etkisinin İncelenmesi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi* 24/2 (2017), 391-406.
- Özsoy, Emrah vd. "Reliability and Validity of The Turkish Versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SDT-3), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T)". *Personality and Individual Differences* 117 (2017), 11-14.
- Paulhus, Delroy L – Williams, Kevin M. "The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism and psychopathy". *Journal of Research in Personality* 36 (2002), 556–563.
- Peker, Hüseyin. "Namaz Psikolojisi". *Cami ve Namazla Diriliş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Polat, Ahmet. "Hikmet-i Teşri' Bağlamında Abdest, Namaz ve İnsan Sağlığı İlişkisi". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 4/3 (2020), 386-418.
- Raskin, Robert N., Hall, Calvin S., 1979. "A Narcissistic Personality Inventory", *Psychological Reports*, 45, pp. 590.
- Rauthmann, John F – Kolar, Gerald P. "The Perceived Attractiveness and Traits of The Dark Triad: Narcissists Are Perceived As Hot, Machiavellians and Psychopaths Not". *Personality and Individual Differences* 54 (2013), 582-586.
- Râzî, Ebû Bekir. *Ruh Sağlığı et-Tıbbu'r Rûhânî*. Çev.: Hüseyin Karaman. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Reidy, Dennis. E. vd. 2011. "Psychopathy, Reactive Aggression, and Precarious Proclamations: A Review of Behavioral, Cognitive, and Biological Research", *Aggression and Violent Behavior*, 16 (2011), 512-524.

- Romdhane, Feten Fekih vd. "Existential Well-Being Predicts Psychopathy Traits in Tunisian College Students". *Mental Health Religion & Culture* 23/7 (2020), 639-652.
- Saltoğlu, Seren. *The Role of Coping Style As A Mediator Between The Dark Triad and Psychological Well-Being*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Sayar, Kemal – Mehmet Dinç. *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Set, Zeynep. "Sosyal Kötücül Kişilikler: Karanlık Üçlü". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 12/3 (2020), 318-329.
- Solmaz, Erol – Uçma, Tuğba . "Bankacılık Sektöründe Çalışanların Makyavelist Eğilimlerinden Yola Çıkararak Etik Algularını Belirleme: Muğla İlinde Ampirik Bir Araştırma". *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* 31 (2010), 93-106.
- Subaşı, Necdet (ed.). *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Spain, Seth M. vd. "The Dark Side of Personality at Work". *Journal of Organizational Behavior* 35 (2014), 41-60.
- Şirin, Turgay. "Ergenlerin Problem Çözme Becerileri ile Öznel Dindarlık Alguları Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/33 (2017), 177-222.
- Tajmirriyahi, Maryam vd. "The Dark Triad of Personality and Ideal Romantic Partner Preferences in Iran". *Personality and Individual Differences*, 168 (2021), 1-9.
- Tozar, Mustafa Zahid. *Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerine Göre Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Türk, İdris. *Tasavvuf Düşüncesinde İbadetlerin İç Anlamı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Thomson, Nicholas. D. "Which Features of Psychopathy and Impulsivity Matter Most for Prison Violence? New Evidence among Female Prisoners", *International Journal of Law and Psychiatry*, 64 (2019), 26-33.
- Twenge, Jean M – Campbell, W Keith. *Asrın Vebası Narsisizm İletti*. Çev.: Özlem Korkmaz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2015.

- Tyrer, Peter vd. "Classification, Assessment, Prevalence, and Effect of Personality Disorder". *Lancet* 385 (2015), 717-726.
- Uçkun, C Gazi vd. "Narsist Kişiliğin Makyavelist Davranışlara Etkisi: Kocaeli Üniversitesi Özel Güvenlik Öğrencileri Örneği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2018), 139-154.
- Uysal, Aşkı Nur. *Predicting Relationship Satisfaction: Dark Triad Personality Traits, Love Attitudes, Attachment Dimensions*. İstanbul: Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mezuniyet Tezi, 2016.
- Uysal, Veysel. "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32/1 (2007), 19-44.
- Valentova, Jaroslava Varella vd. "The Association Between Dark Triad Traits and Sociosexuality With Mating and Parenting Efforts: A Cross-Cultural Study". *Personality and Individual Differences* 154 (2020), 1-6.
- Vergote, Antoine. *Din, İnanç ve İnançsızlık*. Çev.: Veysel Uysal, İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1999.
- Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç*. İstanbul: Asi Kitap, 2017.
- Wai Michael – Tiliopoulos, Niko. "The Affective and Cognitive Empathic Nature of The Dark Triad of Personality". *Personality and Individual Differences* 52 (2012), 794-799.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Yılmaz, Onat. *Psikopati Düzeyi Yüksek Antisosyal Kişilik Bozukluğu Tanılı Olgularda Ventromedyal Prefrontal Korteksin Difüzyon Tensor Manyetik Rezonans Görüntülenmesi ve Saldırganlık Düzeyi ile İlişkisi*. İstanbul: Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydar Paşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Uzmanlık Tezi, 2012.